

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

Diplomová práca

19200/D/2010/2306239846

2010

Ing. Jana Ďaďová

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**KONŠTITUOVANIE POLITICKÉHO SYSTÉMU POĽSKEJ
REPUBLIKY PO ROKU 1989**

Diplomová práca

19200/D/2010/2306239846

Študijný program: Medzinárodné vzťahy

Študijný odbor: Medzinárodné vzťahy

Vedúci práce: PaedDr. Emília Vokálová, CSc.

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných politických vzťahov

Bratislava 2010

Ing. Jana Ďaďová

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Jana Ďaďová
Študijný program: Medzinárodné vzťahy
Študijný odbor: Medzinárodné vzťahy
Typ záverečnej práce: Inžinierska záverečná práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský
Názov: Konštituovanie politického systému Poľskej republiky po roku 1989

Anotácia:

Záverečná práca charakterizuje a hodnotí proces demokratizácie a zmeny politického systému v Poľsku po roku 1989. Práca približuje socioekonomickú a politickú situáciu v krajine a špecifiká poľskej politickej scény pred rokom 1989, vysvetľuje príčiny, ktoré viedli k zmene politického systému a konštituovaniu najvyšších štátnych orgánov v 90. rokoch. Práca obsahuje analýzu procesu prijímania novej ústavy, formovania najmä orgánov zákonodarnej a výkonnej moci a vývoja stranického systému. Značná časť práce je venovaná vývoju zahraničnej politiky Poľska a poľsko-slovenským vzťahom.

Vedúci: PaedDr. Emília Vokálová, CSc.
Katedra: Katedra medzinárodných politických vzťahov
Vedúci katedry: doc. PhDr. František Škvvrnda, CSc.
Dátum zadania: 12.12. 2008

Dátum schválenia: schválil

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....
(podpis študenta)

Pod'akovanie

Chcela by som pod'akovať Adamovi Szymańskému a profesorovi Romanovi Kuźniarovi z Varšavskej univerzity za cenné informácie o politickej situácii a zahraničnej politike v Poľsku v 90. rokoch. Moje pod'akovanie patrí aj PaedDr. Emílii Vokálovej, CSc. za cenné rady a trpezlivé vedenie pri písaní diplomovej práce. Špeciálne pod'akovanie venujem Nadácii SPP, ktorá mi v roku 2009 poskytla štipendium na semestrálny pobyt vo Varšave.

ABSTRAKT

ĎAĎOVÁ, Jana: *Konštituovanie politického systému Poľskej republiky po roku 1989*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných politických vzťahov. – Vedúci záverečnej práce: PaedDr. Emília Vokálová, CSc. – Bratislava: FMV EU, 2010, 65 s.

Cieľom záverečnej práce bolo zmapovať a zhodnotiť vývoj politického systému v Poľsku od roku 1989 po súčasnosť. Práca je rozdelená do siedmich kapitol. Obsahuje 2 grafy a 7 príloh. Prvá kapitola je venovaná charakteristike transformačného procesu v krajinách strednej a východnej Európy. Druhá popisuje situáciu v Poľsku pred rokom 1989. V ďalšej kapitole sa nachádza analýza prechodu krajiny k demokracii. Nasledujúca kapitola je venovaná procesu prijímania novej ústavy. Najrozsiahlejšia piata kapitola je analýzou konštituovania najvyšších štátnych orgánov, najmä zákonodarnej a výkonnej moci. Vývoj a fungovanie stranického systému je charakterizovaný v šiestej kapitole. Záverečná kapitola sa zaoberá postavením Poľska vo svetovej politike a vzájomnými vzťahmi so Slovenskom. Ako výsledok riešenia danej problematiky možno konštatovať, že sa Poľsku podarilo úspešne transformovať svoj politický systém, prejsť demokratizačným procesom a zaradiť sa medzi fungujúce parlamentné demokracie sveta.

Kľúčové slová: EÚ, Lech Wałęsa, NATO, politický systém, Poľsko, prezident, rok 1989, rokovania za Okrúhlym stolom, Sejm, Senát, ústava, vláda, zahraničná politika

ABSTRACT

ĎAĎOVÁ, Jana: *The Constitution of Political System in Polish Republic after 1989*. – University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Political Relations. – Leader of the thesis: PaedDr. Emília Vokálová, CSc. – Bratislava: FMV EU, 2010, 65 p.

The aim of the thesis was to outline and to assess the development of political system in Poland after 1989. The thesis is divided into seven main chapters. It contains 2 diagrams and 7 annexes. The first chapter focuses on transformation process in countries of Central and Eastern Europe. The second one describes the situation in Poland before 1989. In the next chapter there is an analysis of the transition to democracy. The fourth chapter is devoted to the adoption of the Constitution. The other chapter is an analysis of constitution of the highest state bodies, most importantly the legislature and executive. The development and functions of party system is characterized in the sixth chapter. The last chapter is dealing with the position of Poland in the world politics and bilateral Polish-Slovak relations. As the results of the thesis issues, it can be claimed that Poland was successful in political transition and process of democratization and now it belongs to the functional governmental democratic countries.

Key words: EU, foreign policy, Lech Wałęsa, NATO, Poland, political system, the Constitution, the Government, the President, the Round Table Talks, the Sejm, the Senate, the year 1989

ZOZNAM SKRATIEK

AWS	Akcja Wyborcza Solidarność (Volebná akcia Solidarita)
CEFTA	Central European Free Trade Area (Stredoeurópska zóna voľného obchodu)
ČSSR	Československá socialistická republika
ESDP	European Security and Defence Policy (Európska bezpečnostná a obranná politika)
EÚ	Európska únia
ISPA	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
LPR	Liga Polskich Rodzin (Liga poľských rodín)
NACC	North Atlantic Cooperation Council (Rada pre severoatlantickú spoluprácu)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliancia)
NDR	Nemecká demokratická republika
PD	Partia Demokratyczna (Demokratická strana)
PHARE	Poland and Hungary: Assistance for Restructuring Economies
PiS	Prawo i Sprawiedliwość (Právo a spravodlivosť)
PO	Platforma Obywatelska (Platforma občana)
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa (Poľská ľudová republika)
PSL	Prawo Stronnictwo Ludowe (Poľská ľudová strana)
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (Poľská zjednotená robotnícka strana)
RVHP	Rada vzájomnej hospodárskej pomoci
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SD	Stronnictwo Demokratyczne (Demokratická strana)
SdRP	Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej (Sociálna demokracia Poľska)
SED	Sozialistische Einheitspartei Deutschland (Zjednotená socialistická strana Nemecka)
SLD	Sojusz Lewicy Demokratycznej (Aliancia demokratickej ľavice)
SPP	Slovenský plynárenský priemysel
SR	Slovenská republika

SRN	Spolková republika Nemecko
UP	Unia Pracy (Únia práce)
ÚV KSSZ	Ústredný výbor Komunistickej strany Sovietskeho zväzu
V4	Višeegrádska štvorka
WTO	World Trade Organization (Svetová obchodná organizácia)
ZSL	Zjednoczone Stronnictwo Ludowe (Zjednotená ľudová strana)
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

OBSAH	str.
ÚVOD	0
1. TRANSFORMÁCIA V ŠTÁTOCH STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY V ROKU 1989	2
2. POLITICKÁ SITUÁCIA V POLSKU PRED ROKOM 1989 A JEJ ŠPECIFIKÁ	6
2.1 Zlomové obdobie 80. rokov.....	7
2.2 Rokovania za Okrúhlym stolom a jeho výsledky	9
3. PRECHOD K DEMOKRACII	11
4. ÚSTAVNÝ VÝVOJ	13
4.1 Ústavný vývoj do roku 1989	13
4.2 Ústavné zmeny po roku 1989 a proces prijímania novej ústavy	14
4.3 Zmeny súčasnej Ústavy	19
5. FORMOVANIE NAJVVYŠŠÍCH ŠTÁTNYCH ORGÁNOV	21
5.1 Parlament a vývoj volebného systému	21
5.1.1 Konštituovanie parlamentu po roku 1989	22
5.1.2 Fungovanie a vnútorná organizácia Sejmu a Senátu.....	26
5.1.3 Legislatívny proces	28
5.1.4 Voľby do parlamentu a reformy volebného systému	29
5.2 Hlava štátu	31
5.2.1 Vývoj postavenia hlavy štátu do roku 1989	32
5.2.2 Obnovenie funkcie prezidenta po roku 1989	33
5.2.3 Funkcie a právomoci prezidenta v súčasnom politickom systéme	35
5.2.4 Súčasná voľba prezidenta.....	37
5.3 Rada ministrov.....	38
5.3.1 Vývoj postavenia vlád po roku 1989	38
5.3.2 Kreovanie vlády, jej zodpovednosť a právomoci v súčasnom politickom systéme	39
5.4 Súdny	40

6. VÝVOJ STRANÍCKEHO SYSTÉMU	42
6.1 Sociálno-ekonomické a politické pozadie formovania stranického systému	42
6.2 Premeny stranického systému po roku 1989	43
6.3 Charakteristika stranického systému po roku 1989.....	44
6.4 Charakteristika súčasných parlamentných politických strán.....	45
7. ZAHRANIČNÁ POLITIKA.....	47
7.1 Etapy vývoja zahraničnej politiky	48
7.1.1 Získanie suverenity a transformácia zahraničnej politiky (1989-1993).....	48
7.1.2 Cesta Poľska do NATO (1993-1997/8).....	50
7.1.3 Cesta Poľska do EÚ (1998-2002)	52
7.1.4 Snaha Poľska o prestíž (2003 – 2007).....	54
7.2 Súčasná zahraničná politika Poľska	55
7.3 Poľsko-slovenské vzťahy	57
7.3.1 Vývoj poľsko-slovenských vzťahov	57
7.3.2 Súčasné bilaterálne vzťahy.....	60
ZÁVER	62
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	63
PRÍLOHY	66

ÚVOD

Predkladanú diplomovú prácu som napísala po návrate zo študijného pobytu vo Varšave v roku 2009. Myšlienka venovať diplomovú prácu politickému systému v Poľsku vznikla ešte počas môjho semestrálneho pobytu v Gdańsku na jeseň 2007, keď som osobne zažila atmosféru predčasných parlamentných volieb a bezprostredných zmien na poľskej politickej scéne.

V roku 1989 stálo Poľsko, podobne ako ostatné postkomunistické krajiny, pred zásadnými otázkami: Kto sa postaví na čelo republiky? Aké budú kompetencie vlády a parlamentu? Ako sa zamedzí zneužitiu moci a zabezpečí pluralita názorov a demokracia? Ako sa vyrovnáť s minulosťou, nadviazať na vývoj spred vlády komunistickej strany a zaradiť sa medzi fungujúce demokracie?

Počas 90. rokov Poľsko krok za krokom nachádzalo odpovede na tieto otázky. Poliáci si zvolili svojho prezidenta, obnovili činnosť hornej komory parlamentu, Sejmu, moc sa dostala do rúk demokraticky zvolenej vlády. Po deväťročnom úsilí sa podarilo schváliť modernú a demokratickú ústavu. Často tu však dochádzalo k rýchlej výmene vlád, keď do roku 2000 bola každá vláda pri moci len štrnásť mesiacov a dodnes sa ich vystriedalo 13. Typická je pre Poľsko nestabilita volebných systémov, ktoré sa menili takmer pri každých parlamentných voľbách a v súčasnosti sa ustálili na proporcionálnom princípe. Búrlivý vývoj zaznamenal stranický systém, keď sa po prvých parlamentných voľbách do parlamentu dostalo 29 strán a hnutí, dnes sú v parlamente zastúpené len štyri.

V súčasnosti je Poľsko parlamentnou demokraciou, ktorá je porovnateľná s našou republikou. Je politicky aj ekonomicky významnou a rešpektovanou krajinou v Európe, o čom svedčí nielen jeho strategické postavenie medzi Nemeckom a Ruskom, ale aj hospodárstvo, ktoré zaujíma 6. miesto v EÚ a 20. vo svete. Poľsko je krajina s bohatou históriou a kultúrou a svoje miesto v Európe potvrdilo v roku 2004 vstupom do Európskej únie ako najväčší novopristupujúci členský štát. V súčasnosti je rozlohou piatou a počtom obyvateľov šiestou najväčšou krajinou EÚ. Poľská republika je okrem EÚ členom OSN, NATO, Rady Európy, WTO a OECD a aktívne pracuje ako člen OBSE. V rámci regiónu je členom Rady štátov Baltického mora, Weimarského trojuholníka a Višegrádskej štvorky. Navyše geografická pozícia Poľska, jeho ekonomické, vojenské a demografické ukazovatele v spojení s kultúrnou blízkosťou vytvárajú z Poľska strategického partnera aj pre Slovensko.

Všetky tieto faktory činia z Poľska krajinu, ktorá by mala budiť väčší záujem na Slovensku. Predkladaná práca sa preto snaží pritiahnúť väčšiu pozornosť na túto krajinu, zachytiť predovšetkým vývoj politického systému a popísať zmeny, ktoré viedli k súčasnému stavu politickej scény.

Hlavným cieľom práce je zmapovať a zanalyzovať vývoj politického systému v Poľsku od roku 1989 po súčasnosť a zhodnotiť jeho súčasné fungovanie.

Pre komplikovanosť a široký záber problematiky som rozčlenila prácu až na 7 kapitol. V prvej kapitole som venovala priestor charakteristike transformačného procesu v krajinách strednej a východnej Európy. Druhá kapitola popisuje situáciu v Poľsku pred rokom 1989 a jeho špecifiká v rámci východného bloku. V ďalšej kapitole sa nachádza analýza prechodu krajiny k demokracii. Nasledujúca kapitola je venovaná komplikovanému procesu prijímania novej ústavy. Najrozsiahlejšia piata kapitola je analýzou konštituovania najvyšších štátnych orgánov v 90. rokoch, najmä zákonodarnej a výkonnej moci. Vývoj a fungovanie stranického systému je popísaný v šiestej kapitole. V súvislosti s mojou špecializáciou na medzinárodné vzťahy som venovala poslednú kapitolu postaveniu Poľska v svetovej politike a vzájomným vzťahom so Slovenskom.

Hlavnými metódami pri spracovaní práce bolo štúdium odbornej literatúry a konzultácie s odborníkmi v danej problematike. Najmä počas môjho študijného pobytu na Varšavskej univerzite v Poľsku som mala možnosť získať cenné informácie a konfrontovať názory viacerých odborníkov v oblasti politológie, medzinárodných vzťahov a ekonómie.

1. TRANSFORMAČNÝ PROCES V ŠTÁTOCH STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY V ROKU 1989

Rok 1989 sa preslávil revolučnou vlnou, ktorá sa prehnala strednou a východnou Európou a spôsobila pád komunizmu v Poľsku, Maďarsku, Východnom Nemecku (NDR), Česko-Slovensku (ČSSR), Bulharsku a Rumunsku a dopomohla ku kolapsu Sovietskeho zväzu v roku 1991. S výnimkou Rumunska tieto revolúcie prebehli nenásilne. Táto „jeseň národov“ znamenala koniec studenej vojny a zmenu rovnováhy moci vo svete.

Nepokoje v roku 1989 všetkých prekvapili. Historici s odstupom času však udávajú nasledovné dôvody zmien: frustráciu z toho, že dočasné rozdelenie z 2. svetovej vojny sa zmenilo na permanentné; strach z nukleárnych zbraní; hnev nad neúspechom centrálnych riadených ekonomík. Na začiatku roku 1989 však nik neočakával, že ideologická mocnosť, ZSSR, skolabuje a ukončí sa tak éra studenej vojny. Podnety na zmeny vychádzali od prostých ľudí a lídri jednotlivých krajín sa jednoducho nechali unášať dejinnými udalosťami.¹

Nespokojnosť s komunistickým režimom stredoeurópske národy prejavovali už od 50. rokov. Maďarská revolúcia v roku 1956 však bola krvavo potlačená a Pražskú jar ukončil v auguste 1968 vpád vojsk Varšavskej zmluvy. Najväčšiu nespokojnosť prejavovali Poliaci, ktorí v osemdesiatych rokoch naštartovali revolučnú vlnu. Skutočný obrat nastal nástupom Michaila Gorbačova do funkcie generálneho tajomníka ÚV KSSZ v roku 1985. Ohlasoval väčšiu mieru liberalizácie a snažil sa o zásadnú reformu celého systému. Jeho politika „glasnosti“ a „perestrojky“ (otvorenosti a prestavby) mala naštartovať ekonomickú reštrukturalizáciu a zabrániť pretrvávajúcej stagnácii vo Východnom bloku. Stále viac však bolo zrejmé, že kým zmeny v samotnom Sovietskom zväze sú možné, tlak na zmenu v ostatných komunistických európskych štátoch sa stal nekontrolovateľný.

Prvou krajinou, ktorej sa podarilo uniknúť zo sféry vplyvu ZSSR bolo Poľsko. V 80. rokoch sa politický aj ekonomický systém začal pomaly reformovať a v roku 1988 vláda ohlásila otvorený dialóg s opozíciou, ktorý vyústil do rokovaní za Okrúhlym stolom v apríli 1989. Oficiálnym dátumom pádu komunizmu v tejto krajine sa stal 4. jún 1989, keď sa konali prvé polodemokratické parlamentné voľby a opoziční poslanci a senátori získali takmer všetky hlasy voličov.

¹ GADDIS, J.: *The Cold War*. London: PENGUIN BOOKS, 2005. 315 s. ISBN 978-0-141-02532-2

Ďalšou krajinou, ktorej sa podarilo poraziť komunizmus, bolo Maďarsko. Už počas 80. rokov presadilo niekoľko ekonomických reforiem a čiastočnú politickú liberalizáciu, ale hlavné reformy sa objavili po odstúpení Jánosa Kádára z funkcie generálneho tajomníka Komunistickej strany v roku 1988. V tom istom roku parlament schválil „demokratický balíček“, ktorý zahrňoval odborový pluralizmus, slobodu združovania a tlače, nový volebný zákon a radikálnu revíziu ústavy. V októbri 1989 Komunistická strana zvolala svoj posledný kongres a pretransformovala sa na Maďarskú socialistickú stranu. Počas historickej schôdze 16. - 20. októbra prijal parlament zákon o pluralitných parlamentných voľbách a priamej voľbe prezidenta. Týmto zákonom sa transformovala Maďarská ľudová republika na Maďarskú republiku s pluralitným systémom, garanciou základných ľudských a občianskych práv a rozhodlo sa o odchode Sovietskych vojsk z územia Maďarska.

Reformy v Maďarsku umožnili, aby sa hranice Maďarska so západným svetom otvorili, čo umožnilo veľkému množstvu východných Nemcov emigrovať do Západného Nemecka. Aby NDR zabránila emigrácii, uzatvorila všetky svoje hranice, čo vyvolalo masové demonštrácie v krajine. Počas 40. výročia vzniku NDR 6. a 7. októbra navštívil krajinu Gorbačov, ktorý apeloval na začatie reforiem. Jeho výzvy k Erichovi Honeckerovi však ostali nevypočuté. Zjednotená socialistická strana Nemecka (SED) však uprostred októbra nahradila Honeckera Egonom Krenzom. Začal sa reformný proces, hranice s Česko-Slovenskom boli opäť otvorené. Politici však nedokázali zabrániť masívnemu úteku svojich občanov, preto sa rozhodli 9. novembra 1989 otvoriť hranice medzi oboma časťami Berlína aj vzájomné hranice medzi NDR a SRN. Krenz bol odvolaný z funkcie, SED strácala svoj mocenský monopol a v NDR sa naštartoval reformný proces, ktorý vyústil do zjednotenia Nemecka 3. októbra 1990.

V ČSSR k zmene došlo po „Nežnej revolúcii“, nenásilnému prevratu na konci roka 1989. Revolúcia začala potlačením študentskej demonštrácie 17. novembra v Prahe a pokračovala sériou demonštrácií od 19. novembra do konca decembra. Kolaps komunistickej vlády podporený generálnym štrajkom 27. novembra prinútil Komunistickú stranu ČSSR 28. novembra vzdať sa moci a odstrániť monopolný systém jednej strany. Začiatkom decembra boli otvorené hranice a 10. decembra rezignoval Gustáv Husák, ktorý predtým stihol vymenovať prvú nekomunistickú vládu v ČSSR. 29. decembra sa prezidentom stal Václav Havel a Alexander Dubček bol zvolený na post predsedu federálneho parlamentu. V júni 1990 sa konali prvé demokratické parlamentné

voľby od roku 1946 a neskoršie udalosti spôsobili na konci roka 1992 rozdelenie krajiny na Českú a Slovenskú republiku.

Deň po páde Berlínskeho múru, 10. novembra 1989, sa dlhoročná hlava Bulharskej ľudovej republiky, Todor Zhivkov, vzdal svojej funkcie, čo schvaľovala aj Moskva. Avšak táto zmena nebola dostatočná, aby uspokojila prodemokratické hnutie. V novembri 1989 sa v Sofii uskutočnili demonštrácie v súvislosti s ekologickými problémami, ktoré vyústili do generálneho štrajku za politickú reformu. Komunistická strana sa vzdala moci až vo februári 1990 a v júni toho istého roku sa konali prvé demokratické voľby od roku 1931.

Komunistický režim sa krvavo skončil len v Rumunsku. V novembri 1989 bol diktátor Nicolae Ceaușescu opätovne zvolený na päťročné obdobie za lídra Rumunskej komunistickej strany. Zauznanil si prečkať obdobie protikomunistických revolúcií v strednej Európe. Po svojej návšteve Iránu nariadil masové zhromaždenie na jeho podporu pred sídlom Komunistickej strany v Bukurešti. Bol však vypísaný. Roky potláčanej nespokojnosti národa vyústilo do masových demonštrácií. Najskôr bezpečnostné zložky verné Ceaușescovi počúvli jeho nariadenie strieľať do protestujúcich, ale 22. decembra prešli na stranu protestujúcich. Hoci sa najskôr Ceaușescovi a jeho žene Elene podarilo ujsť, už 24. decembra sa konal rýchly súd a obaja boli popravení. Prvé slobodné voľby sa konali 20. mája 1990.

Zmeny sa neskôr začali odohrávať aj na západnom Balkáne. V Albánsku boli komunisti porazení v parlamentných voľbách v marci 1992 a od roku 1991 začal postupný rozpad Juhoslávie a Sovietskeho zväzu.

Studená vojna oficiálne skončila samitom na Malte 3. decembra 1989, na ktorom spolu rokovali americký prezident George H.W. Bush a líder ZSSR Michail Gorbačov. V júni 1991 došlo v Budapešti k rozpusteniu Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) a 1. júla počas mítingu v Prahe bola oficiálne rozpustená Varšavská zmluva. V júli 1991 sa podarilo prekonať všetky prekážky na zjednotenie Nemecka a o mesiac neskôr deklarovali Gorbačov s Bushom americko-sovietske strategické partnerstvo.

Jednotlivé krajiny sa museli postupne vyrovnávať so svojou minulosťou. Počas dekomunizácie došlo k rozpusteniu komunistických strán a k lustrácii, t.j. vysporiadaniu sa s tými, ktorí spolupracovali s predchádzajúcim režimom. Lustrácia prebehla takmer vo všetkých postkomunistických štátoch okrem Bieloruska a stredoázijských štátov a prísnejšia bola najmä v Českej republike a Nemecku. Lustračný proces nie je dodnes

ukončený. Po rozpade komunistických strán sa objavili najmä sociálno-demokratické strany, dôležité postavenie si komunisti udržali len v Rusku a Moldavsku.

Počas transformácie došlo k zmenám nielen v politickej oblasti a budovaniu pluralitnej demokratickej spoločnosti, ale snaha nových vlád sa sústredila aj na odstránenie centrálne plánovaného hospodárstva a vytvorenie trhových ekonomík. Časť krajín, vrátane Poľska, si zvolila cestu šokovej terapie, t.j. radikálny a neoliberálne orientovaný program rýchlej zmeny ekonomického systému. Ostatné krajiny si zvolili pomalší prechod so zohľadnením sociálneho dopadu na obyvateľstvo. Do popredia sa dostala aj rozsiahla privatizácia, ktorá sa vo väčšine krajín ešte neukončila.

Po počiatočnej eufórii z porážky komunizmu prišlo sklamanie najmä kvôli zhoršujúcej sa sociálnej a hospodárskej situácii, nárastu chudoby, nezamestnanosti a netransparentnosti pri privatizácii. Preto často dochádzalo k narastaniu nacionalizmu a nostalgii za minulosťou.

V súčasnosti sa väčšine bývalých komunistických krajín podarilo pretransformovať na fungujúce ekonomiky s demokratickým pluralitným politickým systémom a nostalgia za komunizmom sa zmenila na vieru v ochranné krídla Európskej únie a Severoatlantickej aliancie.

2. POLITICKÁ SITUÁCIA V POĽSKU PRED ROKOM 1989 A JEJ ŠPECIFIKÁ

Poľsko (PRL) bolo od roku 1948 „...autoritatívnym štátom vyznačujúcim sa vysokou premenlivosťou svojho autoritatívneho politického systému, charakteristického striedaním vln liberalizácie a utužovaním režimu.“² Politický systém vyplývajúci z Ústavy z roku 1952 neprešiel do roku 1989 žiadnymi podstatnými zmenami napriek niekoľkým vážnym krízam³, ktoré demonštrovali nesúhlas spoločnosti s existujúcimi zákonnými inštitúciami.

Aj napriek autoritatívnemu režimu si PRL dokázala udržať špecifické postavenie v rámci východného bloku a nepodliehala diktátu Moskvy v takom rozsahu ako ostatné socialistické krajiny.

V politike nedominovala iba jedna strana ako v ostatných socialistických krajinách, ale tri: hlavnou bola Poľská zjednotená robotnícka strana (PZPR), ktorá mala celý čas vedúce postavenie a bola podporovaná ďalšími dvoma stranami, Demokratickou stranou (SD) a Zjednotenou ľudovou stranou (ZSL). Toto zoskupenie aspoň formálne predstavovalo čiastočne pluralitný systém a aj pre vtedajšie politické elity bolo výhodnejšie, pretože v prípade krízy, keď bol ohrozený monopol PZPR, úloha spriateľných strán síce narástla, ale systém ostal stabilný.

Ďalšou výnimočnou črtou bolo silné postavenie katolíckej cirkvi vo verejnom živote, ktorej vplyv ešte narástol v roku 1978 po zvolení poľského kardinála Karola Wojtyły za pápeža. Katolícka cirkev sa aktívne zúčastňovala v boji za ľudské práva a okrem svojej náboženskej úlohy hrala dôležitú rolu ako politická opozícia. Ostala taktiež jedinou nezávislou inštitúciou, ktorá poskytovala útočisko a podporu rôznym opozičným hnutiam a skupinám.⁴

PRL si počas celého obdobia socializmu udržiavala určitú mieru ideologickej i kultúrnej plurality, nebránila sa výmene názorov a postojov so Západom v oblasti spoločenských vied i kultúry. Vytvorila sa tu pomerne silná antisocialistická opozícia,

² KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 181 s. ISBN 8086429466, str. 18.

³ Krízy politického systému nastali postupne v rokoch 1956, 1968, 1979, 1976, 1976, 1980-1981. (pozn. autorky)

⁴ SKOROWSKI, H.: *Churches and the Polish transformation*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007, s. 106-119.

ktorá sa s podporou cirkvi snažila vyvíjať tlak na vládu a organizovať otvorené vystúpenia.⁵

Veľmi významné postavenie malo taktiež tradičné poľnohospodárstvo, preto sa v krajine nikdy nepodarilo presadiť kolektivizáciu, združstevňovanie sa skončilo neúspechom a v krajine pretrvalo súkromné vlastníctvo poľnohospodárskej pôdy. Vláde sa kvôli silnému odporu ľudí nepodarilo ani zlikvidovať malých podnikateľov a živnostníkov.

2.1 Zlomové obdobie 80. rokov

„Dekáda, ktorá uplynula od roku 1980 do jesene roku 1990, bola pre Poľsko takým politickým kolotočom, že podobný by bolo ťažko nájsť v histórii sveta. Na začiatku desaťročia bolo Poľsko ešte v pazúroch komunistickej diktatúry a patrilo do sovietskeho bloku. Na konci bolo krajinou slobodného národa.“⁶

Podľa Dudeka ⁷ existuje niekoľko príčin systémových zmien v PRL. K systémovým zmenám došlo po reorientácii politiky Sovietskeho zväzu voči strednej Európe, na domácej politickej scéne boli príčinami zhoršenie nálad verejnosti v druhej polovici 80. rokov, proces deregulácie a osobitej privatizácie v podmienkach komunizmu a nakoniec činnosť demokratickej opozície a katolíckej cirkvi. Kuźniar⁸ uvádza ako externý faktor taktiež zahraničnú politiku amerického prezidenta Ronalda Reagana voči východnému bloku.

V osemdesiatych rokoch možno pozorovať tri vývinové fázy: obdobie aktívneho pôsobenia „Solidarity“, teda nezávislých odborov v rokoch 1980 a 1981, obdobie stanného práva a zúfalých pokusov vládnej moci udržať sa pri moci vojenským nátlakom v rokoch 1981 až 1983 a tretiu etapu v rokoch 1983 až 1990, kedy sa vláda rozhodla ísť cestou dialógu a kompromisov, čím sa začal úpadok socialistického režimu.

Sociálno-ekonomická kríza vypukla už v roku 1976, keď boli zavedené kupóny na cukor. Na obnovenie ekonomickej rovnováhy boli zvýšené ceny, čím sa zvýšili životné náklady. Od roku 1976 začala aj vlna početných štrajkov, ktoré boli v tom čase

⁵ LIĐÁK, J. et al.: *Politické systémy*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2002. 232 s. ISBN 80-225-1510-8

⁶ DAVIES, N.: *Boże igrzysko: Historia Polski*. 6. vydanie. Krakow: Wydawnictwo ZNAK. 1231 s. ISBN 978-83-240-0654-0, str. 1096.

⁷ DUDEK, A.: *Historia polityczna Polski 1989 – 2005*. 2. vydanie. Krakow: Wydawnictwo ARCANA, 2007. 535 s. ISBN 83-89243-29-6, str. 11.

⁸ KUŹNIAR, R.: *Poland's Foreign Policy after 1989*. Warsaw: Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, 2009. 375 p. ISBN 978-83-7383-256-5, p. 43-44.

nelegálne. Pretože štrajkujúci začali okrem zvýšenia platov žiadať aj nápravu krívd, napätie eskalovalo.

Zlomovým rokom a začiatkom politických a sociálnych zmien sa stal rok 1980. Kvôli neovládnuteľnej situácii počas júlovej vlny štrajkov bola 31. augusta podpísaná dohoda medzi štrajkujúcimi na čele s Lechom Wałęsom a vládou a rokovania vyústili do vytvorenia „Solidarity“⁹, odborového hnutia nezávislého od vládnej kontroly, ktoré fungovalo ako opozícia k vláde. „Zvláštnosťou bolo, že opozícia, prinajmenšom jej najvplyvnejšia časť, sa organizovala v prostredí robotníckych vrstiev, resp. ich odborov, ktoré boli oficiálne zázemím vládnucej politickej sily.“¹⁰ Len málo pozorovateľov očakávalo, že rozhodná iniciatíva na politickú zmenu nepríde od cirkvi, disidentov – intelektuálov alebo zástancov reforiem zo samej vládnucej strany, ale od robotníckej triedy. Od momentu vzniku „Solidarity“ rástla na sile. Výsledkom bolo aj obmedzenie cenzúry, sprístupnenie masmédií cirkevným združeniam, prepustenie politických väzňov a vzniklo prvé nezávislé periodikum v strednej Európe, „Tygodnik Solidarność“.

Situácia v PRL, očividne mimo kontroly vládnucej strany, znepokojovala politické elity v susedných štátoch, najmä v Sovietskom zväze, ktorý sa obával podobného vývoja aj v ďalších krajinách východného bloku. V decembri 1980 sa preto Moskva pokúsila ukázať svoju silu a v Baltickom mori sa objavili vojnové lode a na východných hraniciach PRL sa zoskupovalo pozemné vojsko. K intervencii podobnej v Československu v auguste 1968 nedošlo a z nie celkom jasných príčin sa zakrátko vojská úplne stiahli. Pre domácu vládu to bol signál, že so vzniknutou situáciou si musí poradiť sama, a preto na upokojenie situácie na konci roku 1981 vyhlásila stanné právo.

Výnimočný stav bol zrušený v roku 1983, čo však nevedlo k riešeniu vzniknutej krízy. „Poľský autoritarizmus sa dostal do fázy tzv. neideologického byrokratického autoritarizmu [...] vyznačujúceho sa okrem iného okrajovou úlohou formálne vládnucej Poľskej zjednotenej robotníckej strany a hlbokou morálnou politickou a ekonomickou krízou politického systému, ktorý musel zápasiť so stratou akejkoľvek legitimacy a politickou a ekonomickou neakcieschopnosťou.“¹¹

⁹ Názov hnutiu „Solidarity“ dala situácia, keď Lech Wałęsa so svojimi nasledovníkmi odmietol v kritických momentoch odvolať štrajk skôr, kým sa úspešne neskončia všetky ostatné štrajky v krajine. (pozn. autorky)

¹⁰ LIĐÁK, J. et al.: *Politické systémy*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2002. 232 s. ISBN 80-225-1510-8, str. 114.

¹¹ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Poľskej republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466, str. 18.

Reprezentanti politického režimu sa snažili zmeniť nálady obyvateľov aby si udržali moc. V roku 1987 sa uskutočnilo referendum, kde sa mali Poliaci vyjadriť, či súhlasia s navrhovanou ekonomickou reformou vlády a prehĺbením “demokratizácie” politického života v krajine. V tomto referende sa zúčastnilo 67,32 % občanov s aktívnym volebným právom a kladne odpovedalo len 66% resp. 69% (jednalo sa o dve otázky) zúčastnených, čo považovala vládnuca moc za svoju porážku.¹² Vývoj ekonomiky sa zastavil a v roku 1988 sa prejavili ďalšie sociálne nepokoje.

Hoci činnosť „Solidarity“ bola oficiálne zakázaná, jej sila a podpora zo strany robotníkov bola natoľko veľká, že donútila najvyšších štátnych predstaviteľov najskôr v roku 1988 k neoficiálnym a o rok neskôr vo februári už k oficiálnym rokovaniam za Okrúhlym stolom a vynútila si ústupky, ktoré znamenali postupne zánik starého politického zriadenia. Poľsko sa tak stalo prvou krajinou, kde si komunisti sadli za jeden stôl s opozíciou a v mieri rokovali o prechode na nový politický a ekonomický systém.

2.2 Rokovania za Okrúhlym stolom a jeho výsledky

Proces demokratizácie sa začal 6. februára 1989 rokovaniami za Okrúhlym stolom. Bolo jasné, že musí dôjsť k odstráneniu starého politického systému. Dôležité však boli ďalšie kroky pri utváraní nového, pretože „...spôsob prechodu k demokracii má vplyv na ďalšie smerovanie krajiny. [...] Samotným zvrhnutím starého politického systému totiž nič nekončí, [...] pretože krajina musí vybudovať nový politický systém, [...] zaistiť jeho účinnosť a legitimitu.“¹³

Rokovania prebiehali v troch hlavných pracovných skupinách. Prvá sa zaoberala sociálno-ekonomickými otázkami, druhá politickými reformami a tretia odborovým pluralizmom. Okrem toho existovalo ešte niekoľko podskupín, ktoré sa podobali agendám jednotlivým ministerstiev, ako poľnohospodárstvo, baníctvo, právo, súdnictvo, miestna samospráva, mládež, médiá, veda, školstvo, zdravotníctvo a ekológia.

Počas rokovaní došlo k porozumeniu medzi protikomunistickou opozíciou a štátnou mocou formálne potvrdenému zmluvou z 5. apríla, v ktorej došlo k dohode o postupnej premene politického systému a obsah tohto dokumentu sa realizoval podľa vopred dohodnutých krokov.

V zmluve boli dohodnuté dve hlavné reformy, a to reforma politického systému a reforma ekonomického systému. V oblasti politického systému bol naplánovaný

¹² Ibid, str. 19.

¹³ Ibid, str. 17.

postupný prechod od autoritatívneho režimu jednej strany, cez semidemokratický šesť rokov trvajúci systém, až k pluralitnej demokracii. V ekonomickej oblasti sa jednalo o prechod z centrálne plánovaného hospodárstva k trhovému.

Počas rokovaní bol dohodnutý proces postupnej transformácie, ktorý mal garantovať udržanie mieru a zabrániť vytvoreniu právnej neistoty. Plánovali sa zaviesť pozvoľné rozumné reformy právneho systému, ktoré by nešli nad rámec obmedzeniam vyplývajúcim z existujúcich právnych aktov a konštitúcie. Tieto reformy mali potom vytvoriť určitý základ širšieho procesu ekonomickej, sociálnej a politickej transformácie, ktorá bola nevyhnutná na prekonanie hlbkej ekonomickej krízy a podmienkou získania pomoci od vyspelých demokratických krajín.

Rokovania boli nakoniec úspešne ukončené 5. apríla 1989. Napriek tomu, že Lech Wałęsa považuje za faktickú prehru starého režimu udalosti na začiatku 80. rokov, práve rokovania za Okrúhlym stolom znamenali oficiálny začiatok úpadku komunizmu v Poľsku a naštartovanie reforiem, ktoré mali predstaviť nový systém fungovania štátu a spoločnosti.

3. PRECHOD K DEMOKRACII

Ďalší vývoj pluralitného politického systému si vyžadoval splnenie dvoch základných podmienok¹⁴:

1. vytvorenie politickej infraštruktúry, t.j. systému viacerých strán;
2. vytvorenie inštitucionálneho, právneho a procesného základu pre fungovanie pluralitného systému.

Šesť rokov plánovaný polodemokratický politický systém fungoval v skutočnosti iba jeden rok. Ešte v roku 1990 rezignoval prezident Wojciech Jaruzelski, reprezentant starého režimu a za nového prezidenta bol zvolený vodca „Solidarity“, Lech Wałęsa, čo prinieslo definitívny rozpad „Solidarity“. Politické strany reprezentujúce starý systém, PZPR a ZSL sa pretransformovali na Sociálnu demokraciu Poľska (SdRP) a Poľskú ľudovú stranu (PSL) a začalo sa objavovať mnoho nových politických strán a zoskupení, čím sa skončil starý systém politických strán. Bodkou za prechodným polodemokratickým systémom sa stali parlamentné voľby v roku 1991, ktoré už spĺňali všetky podmienky, aby mohli byť označené za slobodné a demokratické.

Ďalší proces formovania politického systému bol úzko zviazaný s komplikovaným procesom vytvárania a prijatia novej demokratickej ústavy (viď kap. 4.2).

Ako faktory determinujúce úspešnú politickú transformáciu smerom k demokracii sa ukázali zmena myslenia celej spoločnosti a sociálny zmier. Myslenie spoločnosti bolo v roku 1989 silne negatívne ovplyvnené skúsenosťami s dovtedajším politickým režimom. Rádoví Poliaci neboli schopní prijímať kompromisy, podceňovali demokratické inštitúcie, uprednostňovali konanie, ktoré obchádzalo právo a naopak, podporovali rôzne masové protesty a štrajky. Ďalšou ich črtou bolo aj nerešpektovanie štátnej authority, pretože štátna moc bola spájaná s komunistickým režimom a spoluprácou so Sovietskym zväzom¹⁵.

Prvotné upokojenie sociálnych nepokojov bolo spojené s obrovskými nádejami vkladanými do politiky prvej vlády „Solidarity“, ktorá mala vtedy vybudované veľmi dobré meno. Keď sa v roku 1991 uskutočnili prvé úplne demokratické parlamentné voľby, na kandidačných listinách sa objavilo takmer 60 strán a hnutí, z nich 29 strán sa dostalo do parlamentu. Počiatočná eufória z demokracie a znovu nastoleného

¹⁴ KACZOROWSKA, M.: *Polish Politics after 1989*. Prednáška z dňa 21. apríla 2009. Varšava, Varšavská univerzita, Inštitút politických vied.

¹⁵Ibid.

pluralitného systému viedla k oživeniu občianskych aktivít. No sociálna situácia väčšiny Poliakov ako následok ekonomickej transformácie sa zhoršovala, rýchlo rástla inflácia a nezamestnanosť. Preto občania vyčítali politikom ich rozhodnutie zaviesť tzv. šokovú terapiu¹⁶ ako prostriedok na pretransformovanie ekonomického systému, čo negatívne ovplyvnilo vnímanie celkovej transformácie po roku 1989.

Poľská spoločnosť postupne stráca dôveru v politické inštitúcie a stále menej sa zapája do politického života, čo sa prejavuje znižovaním volebnej účasti. Aj dnes sú občania nespokojní s činnosťou politických inštitúcií, parlament nevynímajúc, svoju dôveru vkladajú najmä do vzdelávacích a charitatívnych združení a sú aktívni v neziskových organizáciách.¹⁷

Poliaci napriek tomu demokratickým procedúram dôverujú. Sú síce kritickí k poľskej politike, ale netrpia veľkou nostalgiou za starým režimom a nevyznávajú autoritatívne politické postoje. V mienkotvornom poľskom denníku „Rzeczpospolita“ bol 13.9.2004 zverejnený výsledok výskumu, v ktorom sa mali respondenti vyjadriť k otázke najväčších úspechov krajiny po roku 1989. Na prvých miestach sa umiestnili vstup Poľska do Európskej únie (45%), sloboda slova (45%), sloboda pohybu (45%), vstup Poľska do NATO (36%), zavedenie demokracie (27%) a zlikvidovanie nedemokratickej Poľskej ľudovej republiky (26%).¹⁸

¹⁶ Šoková terapia sa uskutočnila na základe plánu ministra financií, Leszka Balcerowicza, ktorého cieľom bolo radikálne utlmiť infláciu, vytvoriť rovnováhu medzi dopytom a ponukou a naštartovať ekonomický rast. V pláne boli aj tvrdé dopady na jednoduchých ľudí, ktoré mali byť vykompenzované rýchlym prechodom na trhové hospodárstvo a slobodu ekonomickej činnosti. Reforma však nepriniesla okamžité výsledky, v spoločnosti nastal skutočný šok a celá jedna generácia Poliakov ostala týmto plánom natrvalo poznačená. (pozn. autorky)

¹⁷ GARLICKI, J.: *The Political Culture of Polish Society*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007, s. 170-181., str. 180-181.

¹⁸ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Poľskej republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466

4. ÚSTAVNÝ VÝVOJ

Ústava zaujíma najdôležitejšie postavenie v právnom systéme každého štátu. Často sa nazýva aj najvyšším zákonom, pretože zakotvuje založenie politického a socioekonomického systému krajiny, princípy jeho organizácie, rozsah činnosti štátnej moci a základné práva, slobody a povinnosti občanov.¹⁹

Aj v Poľsku bolo determinujúcim pre vytvorenie nového politického systému prijatie novej ústavy. Rokovania za Okrúhlym stolom znamenali prípravu na dlhý proces ústavných zmien, ktoré boli úspešne zavŕšené prijatím Ústavy Poľskej republiky 2. apríla 1997. Na prvý pohľad sa môže zdať, že osemročná fáza prijímania novej ústavy zabrala príliš veľa času v tak skúsenej krajine v oblasti ústavného práva a politickej tradície, ako je Poľsko. Ale na strane druhej socioekonomické a politické zmeny, ktoré priniesol rok 1989 boli natoľko radikálne, že Poľsko muselo čeliť úplne novej situácii, v ktorej bolo náročné dosiahnuť kompromis.

4.1 Ústavný vývoj do roku 1989

Pre pochopenie zložitosti prijímania súčasnej Ústavy je potrebné uvedomiť si, akým vývojom prešlo ústavné právo v Poľsku do roku 1989. Ako už bolo spomenuté, Poľsko malo bohaté skúsenosti s vytváraním a prijímaním ústav. Stalo sa prvou krajinou v Európe, druhou na svete, ktorá prijala modernú písanú Ústavu, a to už 3. mája, 1791 (Májová ústava), čím sa vytvoril základ pre nový politický systém.²⁰ Odvtedy bola kontinuita suverenity poľského štátu prerušená iba dvakrát: od tretieho delenia Poľska v roku 1795 do začiatku prvej svetovej vojny, keď Poľsko úplne zmizlo z mapy sveta a v období komunistického režimu a diktátu Moskvy, po druhej svetovej vojne, do roku 1989, keď sa začali rokovania za Okrúhlym stolom.

Celým ústavným vývojom sa tiahne najmä dilema, ako rozdeliť právomoci medzi hlavu štátu a dolnú komoru parlamentu, Sejm, aby moc bola vyvážená a nedošlo k zneužitiu moci jednou alebo druhou inštitúciou. V každej z piatich doteraz prijatých ústav bolo toto rozdelenie riešené odlišne.

V časoch 18. storočia bola Májová ústava veľmi moderným dokumentom, ktorý kombinoval elementy prezidentského systému a parlamentnej monarchie a odmietol

¹⁹ MOŁDAWA, T.: *The Constitution of the Republic of Poland*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007, s. 26-42., str. 26.

²⁰ Táto ústava bolo v platnosti len 14 mesiacov, no jej prijatie sa stalo pre krajinu tak významnou udalosťou, že dodnes sa 3. máj oslavuje ako štátny sviatok. (pozn. autorky)

feudálne princípy. Ústava prijatá 17. marca 1921 (Marcová ústava) bola nevyvážená a poskytovala Sejmu absolútnu moc, ale uznala kontinuitu poľského štátu²¹. Na druhej strane Ústava z 23. apríla 1935 (Aprílová ústava) posilnila právomoci prezidenta natoľko, že sa stal najvyššou politickou autoritou a mal zvrchovanú moc nad oboma komorami parlamentu, súdmi, ozbrojenými silami a štátnou kontrolou. Ústava z 22. júla 1952 zase dala formálne moc do rúk Sejmu, pričom Senát bol rozpustený, ale skutočnú moc si udržovala PZPR. Funkcia prezidenta bola úplne zrušená. Text ústavy bol najskôr schválený Stalinom, preto nevyjadrovala suverenitu národa a jeho reprezentantov.²²

Až súčasná Ústava z 2. apríla 1997, moderný európsky dokument garantujúci demokraciu, pluralitnú spoločnosť, ekonomickú slobodu, základné ľudské a občianske práva a sociálne istoty, definitívne potvrdila suverenitu národa. Ústava zaviedla parlamentárny politický systém a reprezentuje prekonanie starého politického systému a socialistickej minulosti.

4.2 Ústavné zmeny po roku 1989 a proces prijímania novej ústavy

Iniciovanie radikálnej novelizácie Ústavy z roku 1952 úzko súviselo s výsledkami rokovaní za Okrúhlym stolom. Ale prvé zmeny nastali počas starého režimu na začiatku 80. rokov, keď došlo k postupnému posilneniu súdnictva a k jeho reformám, ktoré boli výsledkom sociálnych nepokojov v sedemdesiatych rokoch a následnou politickou krízou. Novými súdnymi inštitúciami sa stali v roku 1980 Hlavný administratívny súd ako orgán súdnej kontroly administratívy, v roku 1982 Štátny tribunál, ktorému sú až dodnes zodpovední najvyšší ústavní činitelia, o tri roky neskôr Ústavný súd a Hovorca občianskych práv v roku 1987. V tomto roku sa v Poľsku konalo aj referendum. „Všetky tieto inštitúcie a inštitúty začali plnohodnotne fungovať až v 90. rokoch, ale ich vznik znamenal veľký posun a značne uľahčil budovanie demokratického politického systému po roku 1989.“²³

²¹ Podľa tohto princípu sa Poľsko pred tretieho delenia troma mocnosťami v roku 1795 označuje ako Prvá, po 1. svetovej vojne vzniknuté Poľsko ako Druhá a podľa Ústavy z roku 1997 Poľsko od roku 1989 ako Tretia republika. (pozn. autorky)

²² MOŁDAWA, T.: *The Constitution of the Republic of Poland*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007, s. 26-42., str. 27.

²³ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Poľské republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 181 s. ISBN 8086429466, str. 26.

Masové demonštrácie v roku 1988 donútili štátnu moc začať rokovania s opozíciou, ktorú zastupovalo hnutie „Solidarita“. A práve rokovania za Okrúhlym stolom v roku 1989 sa môžu považovať za zlomový bod pre zmenu politického systému a faktický začiatok procesu ústavnej transformácie.

Predchádzajúce skúsenosti s vytváraním a prijímaním ústav a vtedajšia politická situácia sa mohli stať dobrým základom pre vytvorenie novej ústavy. Takmer okamžite po prvých voľbách ako výsledok rokovaní za Okrúhlym stolom sa aj začala príprava novej demokratickej ústavy. „Dnes, retrospektívne hodnotiac, sa jasne ukazuje, že politický obrat v osemdesiatych rokoch bol najvhodnejším momentom pre prijatie novej ústavy, [...] existovali tu podmienky na dosiahnutie nevyhnutného konsenzu pre ústavné riešenie spĺňajúce požiadavky kladené na demokratický štát, ktorý sa riadi zákonom a potrebuje určitú dobu na transformáciu svojho systému vlády.“²⁴ Avšak následná politická situácia nedovoľovala rýchle zmeny politického systému a ďalší vývoj na politickej scéne umožnil len pomalé čiastkové reformy starého systému.

Hlavným problémom boli polodemokratické parlamentné voľby, preto nie úplne demokraticky zvolené Národné zhromaždenie podľa verejnej mienky nebolo oprávnené prijať novú ústavu. Avšak aj po prvých demokratických parlamentných voľbách, keď sa opozícii podarilo poraziť postkomunistické strany, bol pokrok pri príprave novej ústavy len veľmi pomalý. Najskôr panoval všeobecný názor, že symbolický dátum 3. máj 1991, dve sté výročie Májovej ústavy, bude znamenať urýchlenie politického konsenzu. Napriek tomu sa objavil nový problém, a to chýbajúci legitímny proces prijatia. Ďalšími prekážkami boli pretrvávajúce rozpory medzi politickými stranami, pravým a ľavým krídlom, a v neposlednom rade rýchle zmeny nestabilných vlád.

Dlhý a komplikovaný proces vývoja novej ústavy sa môže rozčleniť na tri fázy. Prvou bolo obdobie reformy vtedajšieho politického systému, ktoré začalo rokovaniami okrúhleho stola s následnou novelizáciou Ústavy zo 7. apríla 1989, tzv. Aprílovou novelou. Druhým obdobím sa stala prechodná fáza s niekoľkými novelami Ústavy z roku 1952, ktoré znamenali faktický koniec socializmu a mali zabezpečiť dočasnú stabilitu. Posledným a najdlhším obdobím ústavných prác bola samotná príprava a schvaľovanie novej ústavy, ktoré naštartovalo prijatie Ústavného zákona o procese

²⁴ DZIAŁOCHA, K.: *A New Constitution for the Republic of Poland. A Legislative History*. In: Samecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s.5-12., str. 5.

prípravy a prijatia ústavy z 23. apríla 1992. Celý proces bol nakoniec zakončený prijatím Ústavy Poľskej republiky 2. apríla 1997.²⁵

Aprílová novelizácia Ústavy ako výsledok kompromisu rokovaní za Okrúhlym stolom znamenala nevyhnutnú reformu vtedajšieho systému. Čo je potrebné zdôrazniť, je jej právny základ pre najdôležitejšie politické, sociálne a ekonomické zmeny. Podstatný obrat k demokracii však nepriniesla. Radikálne zmeny boli striktné odmietnuté, preto táto reforma umožnila právnu a ústavnú kontinuitu medzi starým a novo sa formujúcim systémom. Táto reforma znamenala aj znovuzrodenie Senátu, ktorý bol rozpustený po druhej svetovej vojne a znamenal veľké víťazstvo „Solidarity“ proti vtedajšej moci. Posilnila sa jurisdikcia a obnovila sa funkcia prezidenta, ktorý dostal pridelené široké právomoci. „Solidarita“ s vládou sa dohodli na novom dočasnom volebnom systéme, ktorý umožnil prvé polodemokratické voľby, pretože na základe dohody z rokovaní za Okrúhlym stolom len poslanci Senátu a 35% poslancov Sejmu boli volení slobodne vo všeobecných demokratických voľbách.

Komplexná novelizácia poľskej Ústavy nasledovala 29. decembra 1989, čím sa začala druhá fáza ústavného vývoja. Táto reforma bola dôsledkom neudržateľného stavu provizórneho politického systému a priniesla zásadné zmeny v základných ústavných princípoch. Čo bolo zaujímavé, že napriek dramatickým zmenám v politickej a ekonomickej oblasti organizácia štátnych inštitúcií a status obyvateľov ostal nezmenený. Symbolickým počinom bola zmena názvu štátu z Poľskej ľudovej republiky na Poľskú republiku. V Ústave došlo ku kompletnému odstráneniu preambuly, spojenej so starou ideológiou a vyškrtnutý ostal článok o vedúcej úlohe PZPR. Hlavným prínosom decembrovej revízie sa stalo naformulovanie siedmich ústavných princíпов²⁶:

1. demokratický štát, v ktorom vládne právo a realizujú sa princípy sociálnej spravodlivosti (tým sa anuloval princíp vlády ideológie nad štátom);
2. suverenita národa;
3. zákonnosť fungovania štátnych orgánov;
4. politický pluralizmus a sloboda zakladať politické strany;
5. decentralizácia štátu prostredníctvom lokálnych parlamentov;
6. sloboda ekonomickej aktivity;

²⁵ BANASZAK, B.: *Outline of Polish Constitutional Law*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 165 s. ISBN83-229-2603-0

²⁶ SARNECKI, P.: *The Origin and Scope of the Polish Constitution*. In: Sarnecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s. 13-28., str. 14-15.

7. úplná ochrana vlastníckych práv a rovnocenný status všetkých foriem vlastníctva.

Avšak štátne inštitúcie sa napriek všetkým reformám stále riadili dvoma novelizáciami Ústavy z roku 1952. V kombinácii s demokratickými princípmi stanovenými novou reformou sa preto vytvoril komplikovaný a ťažko zrozumiteľný ústavný systém.

Táto prechodná fáza bola ukončená prijatím Ústavného zákona z 23. apríla 1992 o príprave a schvaľovaní novej ústavy. Podľa tohto zákona ústava musela byť schválená národným zhromaždením, ale tiež národným ústavným referendum.

Ďalší vývoj priniesol novelu Ústavy 17. októbra 1992, tzv. Malú ústavu, ktorá bola zameraná hlavne na oddelenie legislatívnej, exekutívnej a súdnej moci, ich fungovanie a vytvorenie rovnováhy medzi nimi. Jej rozsah bol však viac limitovaný v porovnaní s predchádzajúcou reformou starej ústavy. Pretrval tiež problém súbežnej platnosti niekoľkých ústavných zákonov, a to konkrétne:

1. Malej ústavy;
2. klauzúl „stalinistickej“ Ústavy z roku 1952, dočasne stále v platnosti, no podstatne zmenenej prostredníctvom novelizácii po rokovaníach za Okrúhlym stolom;
3. Ústavného zákona z apríla 1992 o príprave a schvaľovaní novej ústavy.

Všetky novelizácie Ústavy postupne zväčšovali prezidentské právomoci a Malá ústava nakoniec zaviedla poloprezidentský politický režim, ktorý bol výsledkom kompromisu medzi prezidentom Lechom Wałęsom usilujúcim sa o prezidentský systém a parlamentnými politickými stranami, ktoré sa snažili presadiť parlamentarizmus.

Parlamentné voľby v roku 1993 viedli k upokojeniu politickej scény. Táto stabilná situácia sa ukázala ako vhodný základ pre začatie ústavných prác. Počas príprav nového dokumentu, ktoré trvali tri roky, bolo predložených sedem návrhov ústavy. V tomto období Sejm aj Senát vytvorili vlastné Ústavné komisie, ktoré pracovali nezávisle. Avšak úloha bola zložitá, „...daná stále rastúcim rozsahom systémovej transformácie a rýchlosťou zmien v krajine. Potreba radikálneho kroku bola zmierňovaná schvaľovaním rezolúcií k čiastočne zmenenému textu ústavy.“²⁷ Banaszak²⁸ uvádza tieto štyri príčiny zložitých príprav a schválenia novej ústavy:

²⁷ BANASZAK, B.: *Outline of Polish Constitutional Law*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 165 s. ISBN83-229-2603-0, str. 24.

²⁸ Ibid, str. 26.

1. obrovská politická disperzia Sejmu po prvých demokratických voľbách v roku 1991, keď sa v ňom ocitlo až 29 rôznych politických zoskupení;
2. rozpustenie Sejmu prezidentom Lechom Wałęsom v máji 1993, t.j. ešte pred polčasom funkčného obdobia;
3. korektnosť názoru, že najskôr sa má dosiahnuť stabilita politickej scény a až potom sa má začať práca na novej ústave;
4. skutočnosť, že niektoré politické strany a odborníci na ústavné právo spochybnili morálny a sociálny mandát Sejmu s väčšinou ľavicových strán, zvoleného v roku 1993, na schválenie novej ústavy.

Teda až po ôsmich rokoch komplikácii sa podarilo Národnému zhromaždeniu 2. apríla 1997 schváliť novú Ústavu Poľskej republiky, keď vo finálnom hlasovaní 451 poslancov (z 497 prítomných) hlasovalo za prijatie Ústavy a len 40 proti. Prijatiu však predchádzali ostré konfrontácie medzi jej obhajcami, ktorými boli poslanci vládnych ľavicových strán s komunistickou minulosťou a jej oponentmi z radov pravicových opozičných politikov Solidarity.

Prezident republiky, predseda Národného zhromaždenia a predstavitelia hlavných parlamentných klubov uznali Ústavu v deň jej schválenia za „...rozumný kompromis a moderný základ práva, ktorý berie do úvahy univerzálne trendy súčasnej ústavnej teórie a hodnoty poľského národa.“²⁹ Ešte v ten istý deň prezident vyhlásil národné referendum, ktoré sa konalo 25. mája 1997. Pozoruhodným aspektom tohto referenda bola veľmi nízka voličská účasť, jedna z najnižších na svete pri takomto type referenda. Keďže nebola určená minimálna hranica voličskej účasti pre platnosť, výsledok referenda bol platný už pre 42,86% voličskej účasti. Na rozdiel od Národného zhromaždenia medzi občanmi panovalo menej konsenzu a Ústava bola schválená len minimálnou väčšinou, 52,71 %, ktorá, spolu s nízkou volebnou účasťou, znižuje legitimitu tohto dokumentu. Nízka voličská účasť vyplýva zo všeobecnej averzie verejnosti k politike a politikom a je charakteristická pre všetky celonárodné referendá a parlamentné voľby po roku 1989. Po úspešnom referende Ústava vstúpila do platnosti v deň uverejnenia, t.j. 17. októbra 1997.

Súčasná Ústava pozostáva z preambuly a 13 kapitol, ktoré sú rozdelené do 243 článkov, preto sa považuje za značne rozsiahly zákon. „Text je výsledkom kríženia

²⁹ DZIAŁOCHA, K.: *A New Constitution for the Republic of Poland. A Legislative History*. In: Samecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s.5-12., str. 11.

mnohých odlišných politických, ideologických a svetonázorových postojov [...]. Na druhej strane Ústava nevybočuje zo štandardov moderného európskeho demokratického konštitucionalizmu.“³⁰ Ústava jasne definuje typ politického systému, ktorý je parlamentný, hoci popri parlamente pripisuje úlohu druhého zástupcu občanov prezidentovi. Ten je volený priamo, teda nie parlamentom, ako pri klasickom parlamentarizme.

Ústava z 2. apríla 1997 “...reprezentuje právny základ poľského štátu, ktorý garantuje ekonomickú slobodu a efektívnosť a zároveň poskytuje pocit sociálnej istoty. [...] Ústava tiež vytvára právne ustanovenia pre vývoj a konsolidáciu pluralistickej spoločnosti ako aj demokratického, efektívneho a spoľahlivého parlamentu.“³¹ Poľsko sa tak stalo poslednou krajinou z bývalého socialistického bloku, ktorá prijala novú modernú ústavu, čo kontrastuje so skutočnosťou, že bola prvou socialistickou krajinou, ktorá sa vydala na cestu demokratických reforiem.

4.3 Zmeny súčasnej Ústavy

Tvorcovia Ústavy tiež mysleli na jej možné novelizácie v budúcnosti. Tento proces vyžaduje schválenie legislatívneho návrhu aspoň pätinou poslancov Sejmu, Senátu alebo prezidenta v tom istom znení oboma komorami parlamentu, v Sejme dvojtretinovou väčšinou hlasov a v Senáte absolútnou väčšinou hlasov. V prípade zmien v Kapitole 1 (Poľská republika), Kapitole 2 (Slobody, práva a povinnosti človeka a občana) a Kapitole 12 (Zmena Ústavy) platnosť ústavnej zmeny prijatej parlamentom môže byť predmetom národného referenda. Schválenú ústavnú zmenu musí v lehote 21 dní podpísať prezident republiky.

Prvá úprava Ústavy bola spojená s prístupím Poľska do Európskej únie a prispôbením legislatívy jej právnym normám a týkala Článku 55, ktorý zakazoval extradíciu poľských občanov.

Ďalšie možné modifikácie Ústavy sú spojené s plánovanými ratifikáciami zmlúv Európskej únie. „Zmeny tohto typu majú takmer vždy istú podporu parlamentu.“³² Na druhej strane „...možné zmeny ústavy pre politické alebo ideologické príčiny [...] sú vo všeobecnosti otáznе a čelia odporu viacerých politických zoskupení a verejných autorít

³⁰ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Poľské republiky (1989-2005)*, Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466, str. 41

³¹ MOŁDAWA, T.: *The Constitution of the Republic of Poland*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007, s. 26-42., str. 33.

³² *Ibid*, str. 42.

[...] a majú len malú šancu že dosiahnu ústavne vyžadovanú podporu v súčasnom parlamente.“³³ V tejto súvislosti sa v politických kruhoch diskutuje najmä o zmenách právomocí, ktoré si medzi sebou delia vláda a prezident v oblasti zahraničnej politiky (viď kap. 7) a o možnom zrušení Senátu, ktorý má len marginálne postavenie.

Druhou a zatiaľ poslednou zmenou bude pravdepodobne ustanovenie o bezúhonnosti kandidátov na poslancov. Ak Senát potvrdí rozhodnutie Sejmu zo 7.5. 2009, Článok 99 Ústavy sa doplní o ustanovenie, že osoba, právoplatne odsúdená na odňatie slobody za úmyselný trestný čin, nebude môcť kandidovať na poslanca Sejmu alebo Senátora.

³³ Ibid, str. 42.

5. FORMOVANIE NAJVYŠŠÍCH ŠTÁTNYCH ORGÁNOV

Súčasný poľský politický systém sa charakterizuje ako parlamentný s asymetrickým bikameralizmom, aj keď neobsahuje nepriamu voľbu hlavy štátu. Držiteľkou výkonnej moci je vláda na čele s premiérom, ktorá je politicky zodpovedná parlamentu. Nejedná sa o parlamentný režim britského typu, vyznačujúci sa dominanciou vlády a premiéra, ale je blízky nemeckému kancelárskemu systému, a preto sa poľský politický systém niekedy označuje aj ako parlamentne-kabinetný.

Sústavu najvyšších štátnych orgánov tvorí dvojkomorový parlament, ktorý predstavuje legislatívnu moc, hlava štátu a rada ministrov zastupujúce exekutívu a súdne a kontrolné orgány štátnej moci.

V Ústave je zakotvené, že „Systém vlády v Poľskej republike je založený na rozdelení a rovnováhe moci medzi legislatívnou, exekutívnou a súdnou mocou.“³⁴ Princíp oddelenia moci bol prítomný už v Malej ústave v roku 1992, ale až Ústava z roku 1997 zaviedla princíp rovnováhy.

5.1 Parlament a vývoj volebného systému

Legislatívnu úlohu v Poľsku zohráva parlament, ktorý je dvojkomorový a skladá sa zo Sejmu (dolná komora) a Senátu (horná komora). Obidve komory tvoria spolu samostatný orgán, Národné zhromaždenie, ktoré má iba obmedzené legislatívne kompetencie. Avšak vykonáva dôležité funkcie ako napríklad kontrolu činnosti hlavy štátu. Národné zhromaždenie bolo vytvorené v roku 1989 a k jeho najvýznamnejším krokom patrilo zvolenie prezidenta republiky v tom istom roku a prijatie novej Ústavy v roku 1997.

Hlavné princípy fungovania parlamentu sú zakotvené v Ústave v Kapitole 4, ostatné pravidlá sú stanovené osobitnými zákonmi a rokovacím poriadkom Sejmu a Senátu.

Poľský parlament má dlhú tradíciu, keď prvý dvojkomorový Sejm bol vytvorený už v 15. storočí. Tvorili ho panovník, najvyššie postavení duchovní a svetskí hodnostári (členovia kráľovskej rady, ktorí neskôr vytvorili Senát), úradníci a reprezentanti miest. Už vtedy mal legislatívnu funkciu a zaoberal sa vnútornou a zahraničnou politikou. Jeho

³⁴The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997. In: Sulowski, S. et al.: The Political System of Poland. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 228-276, Článok 10.

funkcia bola neskôr značne posilnená právomocou voliť panovníka v období 1573-1793.³⁵

Najvýznamnejším počinom Sejmu sa stalo zavedenie konštitučnej monarchie prijatím prvej písanej Ústavy 3. mája 1791. Činnosť Sejmu bola prerušená v roku 1793 na 123 rokov, počas tretieho delenia a zániku Poľska a obnovila sa až po 1. svetovej vojne.³⁶

Silné postavenie Sejmu sa zachovalo aj po obnovení republiky v roku 1918. Hlavným cieľom Ústavy zo 17. marca 1921 bolo najmä obmedzenie moci vtedajšieho hlavného predstaviteľa štátu, Józefa Piłsudského, čím však došlo k prevahe legislatívnej moci nad výkonnou. Hoci bola zavedená funkcia prezidenta, Piłsudský pučom v roku 1926 opäť získal moc. Aby sa podobná situácia nezopakovala, po jeho smrti v roku 1935 Národné zhromaždenie prijalo ďalšiu Ústavu, ktorá obmedzila kompetencie Sejmu a naopak, nadmerne posilnila právomoci prezidenta.

Po druhej svetovej vojne sa Sejm podľa Ústavy z roku 1952 stal najvyšším mocenským orgánom a nahradil tak tripartitné delenie štátnej moci. Senát bol rozpustený a jeho činnosť bola obnovená až po roku 1989, keď sa 4. júna konali prvé úplne demokratické voľby do Senátu a čiastočne demokratické do Sejmu.³⁷

5.1.1 Konštituovanie parlamentu po roku 1989

Základným problémom, ktorému čelili autori Ústavy, bolo definovanie postavenia a úlohy parlamentu v systéme štátnej moci. Odmietli koncept Ústavy z roku 1952, ktorý znamenal nadradené postavenie parlamentu voči všetkým ostatným štátnym orgánom. Taktiež zavrhli podriadenú úlohu parlamentu vyplývajúcu z Ústavy z roku 1935. Rozhodli teda, že úloha parlamentu bude determinovaná najmä princípom oddelenia štátnej moci a udržovania jej jednotlivých zložiek v rovnováhe.³⁸

Ďalším problémom bola dilema, či má mať parlament jednu alebo dve komory. V politickej tradícii bol zakotvený bikameralizmus, konkrétne v Marcovej aj Aprílovej ústave, ktoré však dávali silnejšie právomoci Sejmu. Počas rokovaní za Okrúhlym

³⁵ Posledným panovníkom Poľska bol v roku 1764 Sejmom zvolený Stanislaw August Poniatowski, ktorý vládol až do roku 1795. (pozn. autorky)

³⁶ JAKUBOWSKI, W.: *The history of the political system*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007, s. 7-25.

³⁷ Ibid

³⁸ GWIŹDŹ, A.-MORDWIŁKO, J.: *The Status of the Sejm in the Light of the Constitution of the Republic of Poland of 2nd April 1997*. In: Sarnecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s. 193-218.

stolom nakoniec Alexander Kwaśniewski, v tej dobe jeden z predstaviteľov komunistickej vlády, navrhol obnovenie Senátu výmenou za ústupok „Solidarity“ v záležitosti obnovenia individuálnej funkcie hlavy štátu s rozsiahlymi výkonnými právomocami. „Solidarita“ nakoniec túto ponuku prijala, pretože znovuzavedenie Senátu pre ňu predstavovalo minimálne morálne víťazstvo nad vládnu mocou.

Pravdepodobne práve politická tradícia existencie Senátu bola neskôr základom pre rozhodnutie Národného zhromaždenia v novej Ústave zachovať bikameralizmus tak, ako sa vyvíjal po roku 1989.³⁹

Určenie charakteru Senátu prinieslo viac polemík. Existovali dve vzájomne si odporujúce koncepcie. Prvou bolo uznanie Senátu v jeho podobe spred druhej svetovej vojny, teda ako komoru parlamentu volenú vo všeobecných voľbách všetkými voličmi. Druhá koncepcia považovala Senát za reprezentačné zhromaždenie miestnych úradov, a teda Senátori by mali byť volení miestnymi radami. Ústavná komisia Národného zhromaždenia sa nakoniec rozhodla pre prvú koncepciu a obmedzila kompetencie Senátu len na participáciu na legislatívnom konaní a dohliadanie na kvalitu prijímaných zákonov.⁴⁰

Poľské Sejmy aj Senáty sa od roku 1989 klasifikujú podľa počtu funkčných období. Podľa tohto hľadiska sa v Poľsku doteraz vystriedalo šesť Sejmov a sedem Senátov. Aj keď funkčné obdobie Senátu má kopírovať funkčné obdobie Sejmu, odlišnosť v počtoch bola spôsobená skutočnosťou, že kým prvý Senát v roku 1989 bol zvolený úplne demokraticky, Sejm vzišiel z polosúťažlivých volieb po dohode medzi vládou a opozíciou počas rokovaní za Okrúhlym stolom.

V kontraktačnom Sejme pôsobilo 391 poslancov a fungoval len 27 mesiacov, čoho dôvodom môže byť „...skutočnosť, že sa stal po prezidentských voľbách 1990 anachronickým, pretože zostal posledným orgánom konštituovaným „Okrúhlym stolom“ [...], do istej miery podliehal prvej nekomunistickej vláde premiéra Mazowieckeho“. ⁴¹ Aj novozvolený pravicový prezident, Lech Wałęsa, udržoval konfliktné vzťahy so Sejmom. Z dôvodu búrlivého vývoja stranického systému došlo

³⁹ GWIŹDŹ, A.-MORDWIŁKO, J.: *The Status of the Sejm in the Light of the Constitution of the Republic of Poland of 2nd April 1997*. In: Sarnecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s. 193-218.

⁴⁰ BANASZAK, B.: *Outline of Polish Constitutional Law*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 165 s. ISBN83-229-2603-0

⁴¹ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Polské republiky (1989-2005)*, Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466, str. 54.

k politickej rozdrobenosti, a tým oslabenej schopnosti dospieť ku kompromisu. Napriek tomu tento Sejm vykazoval značnú legislatívnu aktivitu a tešil sa podpore verejnosti.

Až Sejm z októbra 1991 sa označuje ako prvý, pretože bol zvolený v úplne demokratických voľbách. Bol typický politickou fragmentáciou (tvorilo ho až 29 politických zoskupení), nestabilitou a vnútornou premenlivosťou, z čoho následne vyplývala jeho neakcieschopnosť. Dôvodom bol najmä nevhodný volebný systém (viď kap. 5.1.4) a ešte nerozvinutý stranický systém (viď kap. 6). Na druhej strane sa mu podarilo prijať v roku 1992 Malú ústavu a nový volebný systém, vďaka ktorému sa neskôr systém politických strán skonsolidoval. Svoje funkčné obdobie predčasne a nedobrovoľne ukončil v roku 1993, keď po vyslovení nedôvery vláde premiérky Hany Suchorskej o jeden hlas prezident Wałęsa prekvapivo parlament rozpustil.

V roku 1993 bol zvolený druhý Sejm. Vďaka novému volebnému systému v ňom pôsobilo už len sedem politických strán, čo viedlo k upokojeniu politickej scény. Vyznačoval sa už vyššou legislatívnou aktivitou a jeho najväčším úspechom bolo prijatie novej Ústavy, čím sa ukončilo obdobie provizória politického systému.

Tretí Sejm bol zvolený vo voľbách v roku 1997 po ukončení riadneho štvorročného funkčného obdobia druhého Sejmu. Najskôr sa javil ako politicky stabilný, ale v roku 2000 došlo k ďalšej reforme stranického systému, v dôsledku čoho došlo k ďalšej fragmentácii. Kvôli prijímaniu legislatívy Európskej únie a početným domácim reformám sa počas jeho funkčného obdobia legislatívna aktivita ešte zvýšila. To sa však odrazilo na kvalite prijímaných zákonov a dochádzalo k častým novelizáciám zákonov. Kontroverzne boli vnímané aj administratívna, zdravotná, vzdelávacia a dôchodková reforma. Napriek všetkým problémom aj tretí Sejm pretrval celé svoje funkčné obdobie.

V štvrtom Sejme, zvolenom v roku 2001 už podľa nového volebného systému, boli všetci poslanci zvolení už len v regionálnych volebných obvodoch. Bol typický fragmentáciou podobnou v prvom Sejme, aj keď mu dominovala jedna ľavicová strana. Štvrtý Sejm sa vyznačoval rôznymi aférami poslancov, častým porušovaním zákonov a rokovacieho poriadku poslancami, a preto sa niekedy označuje za „anarchistický“⁴².

Piaty Sejm bol známy tým, že ukončil svoje funkčné obdobie predčasne, už po dvoch rokoch pôsobenia. Ešte počas jeho činnosti sa polemizovalo o zmene volebného systému, ale práve kvôli rozpusteniu parlamentu sa tento zámer nestihol zrealizovať.

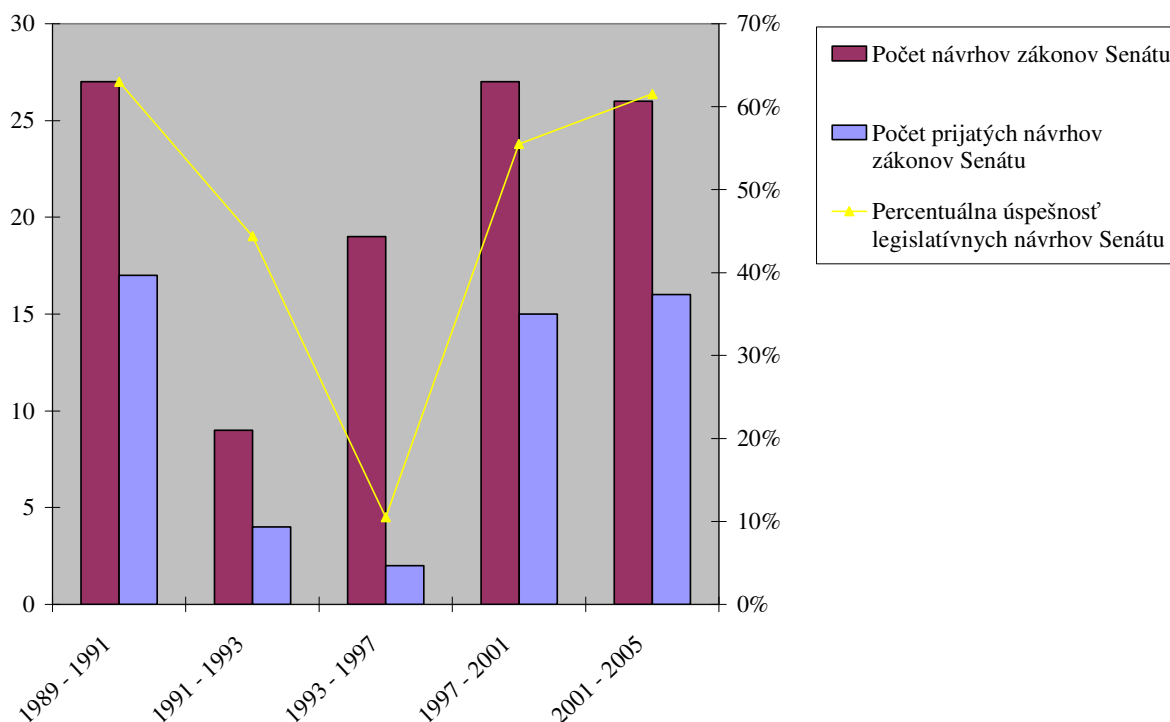
⁴² KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466, str. 56.

V súčasnosti pôsobí v Poľsku 6. Sejm, zvolený v roku 2007. Pôsobia v ňom len štyri politické strany, PO a PSL tvoria vládu a PiS a SDL opozíciu (vid' kap. 6.4) a jeho funkčné obdobie by sa malo skončiť na jeseň v roku 2011.

Prvých päť Sejmov sa vyznačovalo značnou politickou premenlivosťou. Každé parlamentné voľby priniesli zmeny parlamentných väčšín, pretože vždy došlo k striedaniu ľavicovej a pravicovej väčšiny. Prvý Sejm ovládala pravica (aj keď značne fragmentovaná), druhý Sejm mala väčšinu postkomunistická ľavica, Sejm v rokoch 1997-2001 bol „pravicový“ a piaty Sejm opäť ovládla ľavica. Až posledným dvom parlamentným voľbám dominovali dvakrát pravicové strany. Všetky Sejmy po roku 1989 nejavili protidemokratické tendencie a nikdy sa nepokúsili prekročiť svoje ústavné postavenie.

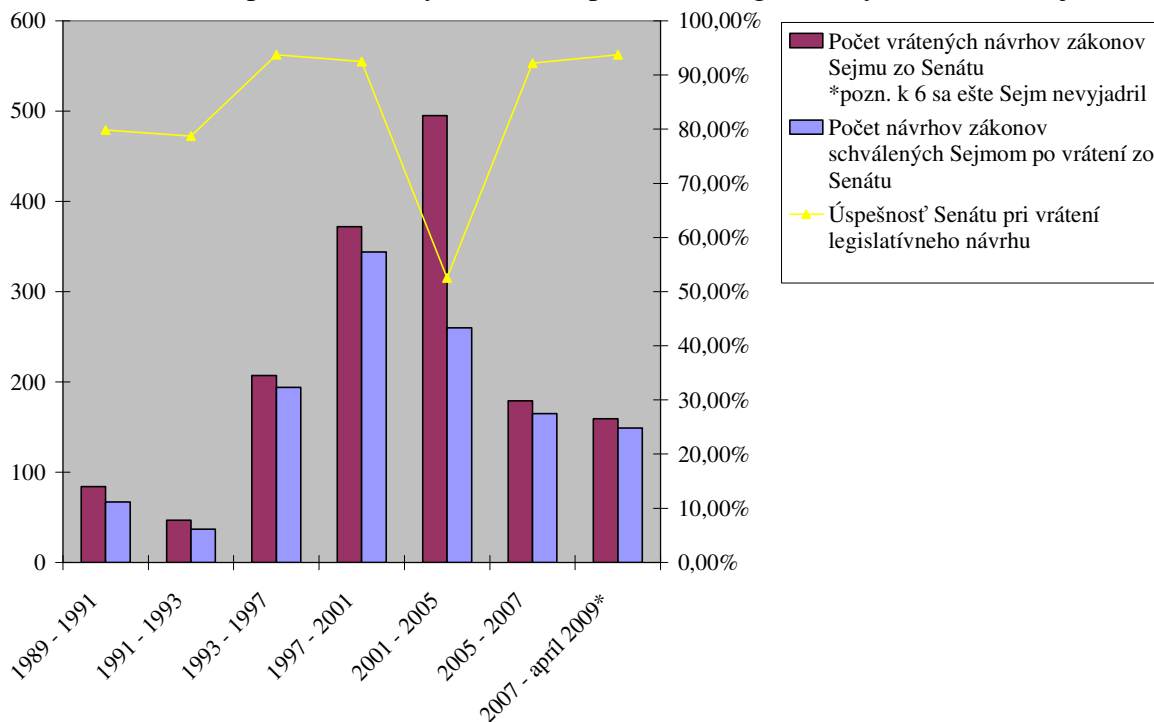
Prvé dva Senáty mali tiež skrátené funkčné obdobia. Celkovo všetky Senáty veľmi aktívne využívali svoje ohraničené právomoci v oblasti legislatívy a v rámci svojich kompetencií navrhovali zákony (okrem tretieho Senátu s vysokou úspešnosťou, vid' graf 1), schvaľovali legislatívne návrhy postúpené zo Sejmu a často ich vrátili Sejmu na prepracovanie (vid' graf 2).

GRAF 1: Legislatívna aktivita Senátov v rokoch 1989 – 2005

Zdroj údajov: Archív Sejmu Poľskej republiky [online] 2009. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.sejm.gov.pl/archiwum/arch2.html>>

GRAF 2: Úspešnosť všetkých Senátov pri vrátení legislatívnych návrhov Sejmu

Zdroj údajov: Archív Sejmu Poľskej republiky [online] 2009. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.sejm.gov.pl/archiwum/arch2.html>>

V porovnaní so Sejmom sa Senát teší aj väčšej dôvere obyvateľov a z politického hľadiska sú Senáty menej roztrieštené a homogénnejšie. Ich politické zloženie ale viac-menej kopíruje politické zloženie Sejmov.

5.1.2 Fungovanie a vnútorná organizácia Sejmu a Senátu

Sejm je zložený z 460 poslancov a Senát pozostáva zo 100 senátorov, ktorí sú volení vo všeobecných a priamych voľbách na štyri roky. Funkčné obdobie oboch komôr parlamentu začína prvou schôdzou a trvá do dňa pred prvou schôdzou ďalšieho zvoleného Sejmu a Senátu. Schádzajú sa na pravidelných schôdzach a ich zasadnutie je permanentné.

O skrátení funkčného obdobia Sejmu môže rozhodnúť prezident na základe ústavných dôvodov alebo 2/3 väčšinou hlasov všetkých poslancov. Senát je na Sejme závislý, čo sa prejavuje tým, že koniec funkčného obdobia Sejmu sa rovná konci

funkčného obdobia Senátu a Sejm môže Senát v legislatívnom procese prehlasovať absolútnou väčšinou za prítomnosti aspoň polovice všetkých poslancov.⁴³

Obe komory si volia svojho predsedu (maršalka Sejmu a maršalka Senátu). Ďalšími orgánmi sú Prezidiá Sejmu a Senátu (tvoria ich maršalkovia a vicemaršalkovia), a Konventy seniorov. V Sejme sú komisie stále, mimoriadne a vyšetrovacie, v Senáte výbory – stále a mimoriadne, nie však vyšetrovacie. Poslanci sa združujú do poslaneckých klubov a krúžkov podľa ich politickej príslušnosti. Klub tvorí najmenej 15 poslancov a krúžok traja. Podobné kluby existujú aj v Senáte, ale senátorské kluby tvoria minimálne siedmi senátori a senátorské krúžky traja.

Sejm zasadá nepretržite a schádza sa na pravidelných schôdzach, minimálne raz za mesiac. Poslanci nie sú viazaní inštrukciami voličov a reprezentujú celý národ. V roku 1998 prijal Sejm formou uznesenia etický kódex, ktorý sú poslanci povinní dodržiavať, a teda sa riadiť zásadami ako sú nezištnosť, otvorenosť, svedomitosť, zodpovednosť a starostlivosť o dobré meno Sejmu.

Hlavnými úlohami Sejmu podľa Banaszaka⁴⁴ sú legislatívne aktivity (vid' kap. 5.1.3), kontrola najvyšších orgánov a kreačná úloha. Sejm má len obmedzené právomoci legislatívne a kreačné právomoci.

V rámci kreačných kompetencií sa Sejm zúčastňuje na utváraní vlády a menuje členov Štátneho tribunálu, sudcov Ústavného súdu, troch členov Rady finančnej politiky, štyroch členov Štátnej rady pre rozhlas a televíziu, deväť členov Kolégia Inštitútu pamäti národov a štyroch poslancov Štátnej rady súdництва. Senát samostatne menuje iba dvoch členov Štátnej rady súdництва, dvoch členov Štátnej rady pre rozhlas a televíziu a troch členov Rady finančnej politiky.

Sejm so súhlasom Senátu volí predsedu Najvyššieho kontrolného úradu, Hovorcu občianskych práv, Hovorcu práv dieťaťa a Generálneho inšpektora ochrany osobných údajov, na návrh prezidenta republiky menuje guvernéra Poľskej národnej banky a na návrh kolégia Inštitútu pamäti národa jeho predsedu.

Kvôli skromným kompetenciám Senátu stále pretrvávajú diskusia o potrebnosti tejto komory parlamentu. Odborníci sa viac-menej zhodujú, žeby mal byť Senát zreformovaný a v prípade jeho zachovania by sa mali posilniť jeho právomoci.

⁴³ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Poľskej republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466, str. 58.

⁴⁴ BANASZAK, B.: *Outline of Polish Constitutional Law*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 165 s. ISBN83-229-2603-0, str. 100-103.

5.1.3 Legislatívny proces

Legislatívny proces je presne zakotvený v Kapitole 5 Ústavy Poľskej republiky z roku 1997.

Právomoc zákonodarnej iniciatívy má skupina najmenej 15 poslancov alebo výbor Sejmu, Senát ako celok, prezident republiky, Rada ministrov alebo skupina minimálne sto tisíc voličov. Predkladatelia návrhu sú povinní uviesť aj finančné dôsledky zákona.

Zaujímavá je štatistika, podľa ktorej v každom nasledujúcom parlamentnom období sa značne zvyšoval počet legislatívnych návrhov. V období 1993-1997 ich bolo vyše 400, v rokoch 1997-2001 vyše 600 a v nasledujúcom období ich počet prekročil 800, čoho výsledkom je znižovanie kvality návrhov zákonných noriem.⁴⁵

Legislatívny návrh je postúpený maršalkovi Sejmu, ktorý rozhoduje o poradí prerokovania jednotlivých legislatívnych návrhov, a pretože je menovaný vládou, môže takto presadzovať jej politiku⁴⁶. Schvaľovací proces prebieha v troch čítaniach poslancami Sejmu. Zvyčajne je v poslednom čítaní potrebná jednoduchá väčšina hlasov aspoň polovice všetkých poslancov. Výnimku tvorí schvaľovanie štátneho rozpočtu, zákonníkov a skrátených čítaní.

Po schválení návrhu zákona Sejmom má Senát tridsať dní, aby ho buď schválil, odmietol alebo schválil návrh s pozmeňovacími návrhmi. Pokiaľ sa Senát do stanovenej lehoty k návrhu zákona nevyjadrí, považuje sa za schválený. Na odmietnutie rozhodnutia Senátu Sejmom je potrebná kvalifikovaná absolútna väčšina aspoň polovice všetkých poslancov.

Návrh zákona po schválení oboma komorami parlamentu je postúpený prezidentovi republiky, ktorý má lehotu 21 dní, aby zákon podpísal, vetoval, alebo postúpil Ústavnému súdu na preskúmanie jeho ústavnosti. Prezidentské veto môže byť prelomené trojpätinovou väčšinou poslancov Sejmu za prítomnosti aspoň polovice všetkých poslancov a v priebehu siedmich dní musí prezident zákon podpísať (nemôže ho už postúpiť Ústavnému súdu) a uverejniť v Zbierke zákonov.

Ak dá prezident legislatívny návrh posúdiť Ústavnému súdu a ten rozhodne, že návrh zákona je v súlade s Ústavou, prezident ho musí podpísať a nemôže ho už vrátiť

⁴⁵ Ibid, str. 107.

⁴⁶ Situácia, keď maršalek uprednostňoval najmä vládne návrhy zákonov nastala počas funkčného obdobia 4. Sejmu v rokoch 2001-2005. V súčasnom Sejme maršalek organizuje predkladanie legislatívnych návrhov po dohode so štyrmi vicemaršalkami (podpredsedami Sejmu), ktorí pochádzajú zo všetkých zastúpených politických strán v Sejme, čím sa zamedzuje zneužitiu jeho právomoci. (pozn. autorky)

Sejmu. V prípade protiústavnosti je povinný návrh zákona vetovať. V prípade, ak Ústavný súd dospeje k záveru, že protiústavné sú len niektoré ustanovenia návrhu zákona, ktoré nie sú s návrhom zákona nevyhnutne späté, prezident po dohode s maršalkom Sejmu podpisuje návrh zákona bez inkriminovaných ustanovení alebo ho vracia do Sejmu, aby návrh opravil v intencii rozhodnutia Ústavného súdu.

5.1.4 Voľby do parlamentu a reformy volebného systému

Podľa Ústavy⁴⁷ má národ uplatňovať svoju moc priamo alebo prostredníctvom svojich reprezentantov, ktorí sú vyberaní vo všeobecných, rovných, priamych a proporčných voľbách tajným hlasovaním v prípade Sejmu a vo všeobecných a priamych voľbách tajným hlasovaním v prípade Senátu. Voľby do Sejmu a Senátu sa majú konať každé štyri roky. Voľby vypisuje prezident republiky najneskôr 90 dní pred koncom funkčného obdobia súčasného Sejmu a Senátu. Voľby má stanoviť na jeden nepracovný deň. O skrátení funkčného obdobia môže po vyslovení nedôvery vláde poslancami a po dohode s maršalkom Sejmu a Senátu rozhodnúť aj prezident republiky, čím mu vzniká povinnosť vypísať nové voľby do Sejmu aj Senátu, a to v priebehu 45 dní od oznámenia skrátenia funkčného obdobia Sejmu. Každý občan, ktorý má právo voliť a najneskôr v deň volieb dosiahol vek 21 rokov, je zvoliteľný do Sejmu a každý občan, ktorý má právo voliť a najneskôr v deň volieb dosiahol vek 30 rokov je zvoliteľný do Senátu. Kandidáti na poslancov a senátorov môžu byť nominovaní politickými stranami alebo voličmi, ale nik nemôže kandidovať zároveň do Sejmu a Senátu. Do volieb môže kandidovať neobmedzený počet kandidátov, ktorí majú garantovaný rovnaký prístup do masovokomunikačných prostriedkov a možnosť vedenia volebnej kampane.

V časti Ústavy⁴⁸ o politických slobodách a právach je uvedené, že aktívne volebné právo má každý občan Poľska, ktorý v deň volieb dosiahol 18 rokov. Volebného práva sú zbavení tí, ktorí boli uznaní za nesvojprávnych alebo boli odsúdení rozhodnutím súdu na pozbavenie volebných a verejných práv.

Základné princípy volieb do parlamentu zakotvuje Ústava, ale celý postup volieb je upravený osobitným zákonom, ktorý sa po roku 1989 niekoľkokrát menil. Pre Poľsko je charakteristická najmä veľká premenlivosť volebného systému pre voľby od Sejmu.

⁴⁷*The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997.* In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland.* Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 228-276. Články 96 – 101.

⁴⁸*Ibid,* Článok 63.

V roku 1991 bola schválená prvá reforma volebného systému, podľa ktorej sa až dodnes zachoval pomerný volebný systém pre voľby do oboch komôr parlamentu, menila sa však jeho technológia a vlastnosti. K zmenám došlo najmä vo veľkosti volebných obvodov, teda v počte mandátov, ktoré v nich bolo možné získať. Otvorenosť kandidačných listín je obmedzená, pretože volič môže udeliť len jeden preferenčný hlas. Počas reforiem volebného systému bola zavedená a menená aj volebná klauzula. Tá sa nevzťahuje na politické zoskupenia zastupujúce národnostné menšiny, čo v praxi znamená, že sú v Sejme vždy prítomní zástupcovia nemeckej menšiny.

V roku 1989 sa uplatnil väčšinový dvojkolový systém volieb do Sejmu i do časti Senátu. Voľby do Sejmu boli polosúťaživé, pretože na základe prieskumu verejnej mienky sa stanovilo, že 60 % mandátov prípadne vládny koaličným stranám, 5% náboženským spolkom a 35% mandátov opozičným stranám. Na rozdiel od Sejmu boli voľby do Senátu úplne slobodné a volebný systém kombinoval princíp absolútnej väčšiny s viacmandátovými volebnými obvodmi, zhodnými s vtedajšími vojvodstvami. 100 senátorov bolo volených v 47 dvojmandátových obvodoch a dvoch trojmandátových obvodoch varšavského a katovického vojvodstva. Mandát bol pridelený tomu kandidátovi, ktorý získal nadpolovičnú väčšinu odovzdaných hlasov. Ak sa v prvom kole neobsadili všetky mandáty, konalo sa druhé kolo volieb s dvoma kandidátmi s najvyšším počtom hlasov z prvého kola.

V roku 1991 bola krajina rozdelená na 37 regionálnych volebných obvodov, v ktorých bolo volených 391 poslancov Sejmu z celkového počtu 460 (ostatných 69 bolo volených v jednom celoštátnom volebnom obvode). Veľkosť volebného obvodu sa pohybovala od 7 do 17 mandátov. Podmienkou pre registráciu kandidačnej listiny bolo predloženie minimálne 5 tisíc podpisov voličov. Ak bola kandidátka zaregistrovaná aspoň v piatich obvodoch, mohla byť zaregistrovaná aj v celoštátnom obvode. Voľby do Sejmu v roku 1991 prebiehali bez uzatváracej klauzuly na regionálnej úrovni, na získanie mandátu v celoštátnom obvode bola podmienka získania minimálne 5% hlasov vo všetkých regionálnych obvodoch alebo získanie mandátu aspoň v piatich regionálnych obvodoch. Vo voľbách do Senátu bola zrušená požiadavka získať nadpolovičnú väčšinu, čím sa celý systém zjednodušil.

V roku 1993 bola schválená ďalšia zmena volebného systému. Zmenil sa počet a tým veľkosť regionálnych volebných obvodov na 52, a bolo v nich možné získať od troch do sedemnást mandátov. Zvýšil sa počet podpisov potrebných na zaregistrovanie

kandidátky na 7000 a automaticky boli zaregistrované tie volebné výbory, v ktorých politické strany mali v predchádzajúcom Sejme aspoň 15 mandátov. Volebná klauzula 5% bola podmienkou pre politické strany a 8% pre koalície na regionálnej úrovni a 7% na celoštátnej úrovni.

Rok 2001 priniesol zatiaľ poslednú zmenu volebného systému. Znamenala najmä zrušenie celoštátneho volebného obvodu, preto sú všetci poslanci volení len v regionálnych volebných obvodoch. Kandidát na poslanca potrebuje podporu už len jedného tisíca voličov, pre kandidačnú listinu je potrebných minimálne 5 tisíc podpisov a kandidátov môžu prihlasovať volebné výbory, ktoré sú zložené najmenej z 15 osôb. V súčasnosti je krajina rozdelená na 41 obvodov, ktorých veľkosť sa pohybuje od 7 do 19 mandátov. Od roku 2001 existuje len 5 percentná volebná klauzula pre politické strany a 8 percentná volebná klauzula pre koalície. Územnou reformou bolo zmenené administratívne členenie Poľska z 49 vojvodstiev, ktoré sa predtým zhodovali s volebnými obvodmi, na 16 vojvodstiev, preto dnes prebiehajú voľby do Senátu v nových 40 volebných obvodoch, ktorým sú pridelené od dvoch do štyroch mandátov. Na prihlásenie kandidáta na senátora je potrebné predložiť tri tisíc podpisov voličov z príslušného obvodu. Vo voľbách má každý volič toľko hlasov, koľko senátorov sa v obvode volí a nemôže svoje hlasy kumulovať.

5.2 Hlava štátu

Hlavou Poľskej republiky je prezident. Ústava v Článku 10 definuje prezidenta republiky spolu s Radou ministrov ako hlavnú výkonnú autoritu štátu. Ústava ďalej v Kapitole 5 detailne upravuje postavenie prezidenta v politickom systéme a princípy jeho voľby. Prezident najmä reprezentuje štát na domácej a zahraničnej scéne a dozerá na dodržiavanie Ústavy. Boli mu pridelené široké kompetencie v oblasti medzinárodných vzťahov, štátnej bezpečnosti a národnej obrany.

Faktom však ostáva, že prezident nedisponuje reálnou výkonnou mocou. Výkon štátnych záležitostí je vyhradený pre vládu a prezident nemôže brániť v jej výkone. Prezident nemôže ani vytvárať legálne akty ekvivalentné k nariadeniam schváleným Sejmom, hoci ich môže vetovať.⁴⁹ Čo je však dôležité, že obe zložky výkonnej moci musia spolupracovať. Postavenie prezidenta získalo na dôležitosť najmä vďaka krátkej

⁴⁹ BANASZAK, B.: *Outline of Polish Constitutional Law*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 165 s. ISBN83-229-2603-0, str. 110.

tradícii čiastočne poloprezidentského systému v obdobiach rokov 1990-1997 a posilňuje ho aj skutočnosť, že je volený v priamy parlamentných voľbách.

Funkcia prezidenta Poľskej republiky bola obnovená v roku 1989 ako výsledok rokovaní za Okrúhlym stolom. Dôvody jej obnovenia boli politické (hlava štátu mala byť garantom poriadku a vplyvu na vládnu tábor), určované potrebou vytvoriť orgán, ktorý by sa tešil úcte verejnosti. K legitimitate tejto funkcie prispela aj politická tradícia z medzivojnového obdobia.⁵⁰

5.2.1 Vývoj postavenia hlavy štátu do roku 1989

Prvé zavedenie funkcie prezidenta Poľskej republiky sa datuje do roku 1920, respektíve k Marcovej ústave z roku 1921, ktorá zakotvila princípy výkonnej moci. Táto Ústava vyjadrovala obavy z možného obnovenia monarchie, najmä v súvislosti s upevňovaním moci Józefa Pilsudského, ktorý bol najvyšším predstaviteľom štátu do prvej voľby prezidenta. Preto bola takmer všetka moc sústredená v dvojkomorovom parlamente a prezident volený Národným zhromaždením mal len minimálne právomoci. Prvým prezidentom Poľskej republiky sa stal Gabriel Narutowicz, ktorý podľa hlasovania v Národnom zhromaždení zastupoval najmä menšiny a pravicu. Nezískal si však podporu širokých mas a o sedem dní po zvolení bol na neho úspešne spáchaný atentát. Jeho miesto nahradil populárnejší Stanisław Wojciechowski a v roku 1926 až do druhej svetovej vojny tento úrad zastával Ignacy Mścicki.

Evolučné zmeny v medzivojnovom období, reflektované v Ústave z roku 1935 viedli k prijatiu zmiešaného spôsobu voľby prezidenta. Prezident mal byť volený prezidentskými elektormi vybranými parlamentom. Tento spôsob voľby sa však nikdy neuskutočnil.

Po druhej svetovej vojne bola funkcia prezidenta zachovaná len dočasne a to v rokoch 1947 – 1952, keď bola prijatá nová Ústava, ktorá ustanovila nový politický systém. V roku 1947 bol prezident zvolený už len jednou komorou parlamentu. Od roku 1952 funkcia prezidenta zanikla a hlavu štátu reprezentoval kolektívny orgán, Štátna rada.

Ďalšiu zmenu priniesol až rok 1989 a rokovania za Okrúhlym stolom. Rokovania medzi vládou a demokratickou opozíciou ukázali značné rozdiely medzi ich

⁵⁰ SŁOMKA, T.: *The President of the Republic of Poland: election, status and powers*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007, s. 43-53.

predstavami o hlave štátu. Opozícia volila zachovanie kolektívnej hlavy štátu, kým reprezentanti PZPR a ich spojenci sa snažili presadiť individuálnu funkciu prezidenta so značnými exekutívnymi právomocami. Aby vláda dosiahla svoj cieľ, ustúpila nakoniec v otázke obnovenia činnosti Senátu a úplne slobodných volieb.

5.2.2 Obnovenie funkcie prezidenta po roku 1989

Formálne bola funkcia prezidenta obnovená Aprílovou novelou Ústavy v roku 1989 ako výsledok kompromisu rokovaní za Okrúhlym stolom. Politická úloha prezidenta v poľskom systéme vlády bola spojená s predpokladanými politickými reformami v tom období a úzko súvisela s usmerňovaním politickej a štrukturálnej transformácie v krajine.

„Prezident mal byť v prvom rade garantom politických reforiem, ktoré sa mali vydať proti existujúcim politickým a vojenským paktom. Toto dalo vznik úradu prezidenta v Poľsku a odôvodňovalo jeho ústavnú pozíciu v systéme vlády. [...] Kvôli nevyhnutnosti politickej a štrukturálnej transformácie bol vytvorený koncept silnej funkcie prezidenta s relatívne širokým rozpätím právomocí.“⁵¹

Prvým prezidentom Tretej republiky sa 19. augusta 1989 na základe neoficiálnej dohody z rokovaní za Okrúhlym stolom a voľby v Národnom zhromaždení stal bývalý vodca PRL, generál Wojciech Jaruzelski. Voľba v Národnom zhromaždení v sebe obsahovala jasné prepojenie na politický systém z Ústavy z roku 1921. No práve v dôsledku jeho zvolenia v kontraktačnom Národnom zhromaždení a na základe kompromisu s bývalou vládou bolo jeho politické postavenie značne oslabené, čoho si bol vedomý, a preto sa snažil o umiernený politický štýl, nebrzdzenie demokratizačného procesu a lojality k vláde. Počas jeho funkčného obdobia sa zvyšoval tlak na jeho odstúpenie, a preto už v roku 1990 abdikoval.

Fungovanie úradu prezidenta v rokoch 1989-1992 sa odklášalo od prijatého modelu funkcie prezidenta definovaného Ústavou. Politické zmeny prameniace z parlamentných volieb v júni 1989 viedli k dekompozícii funkcie prezidenta v štruktúre vlády. Prezident Jaruzelski nepodnikol žiadny pokus, ktorým by zaistil udržanie komunistickej strany v existujúcej štruktúre štátnej moci. Takáto situácia by určite znamenala nárast politických konfliktov so Sejmom a vládou, v ktorej dominovala

⁵¹ SKRZYDŁO, W. – MOJAK, R.: *The Presidency in Poland*. In: Działocha et al.: *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*. Lublin: Wydawnictwo MORPOL, 2001, s. 293-206, str. 303.

Solidarita. Namiesto toho podnikol udržanie existujúce rozdelenie moci a rozhodol sa pre taký postup, ktorý sa dá označiť za pasívny alebo rezervovaný.⁵²

System počas jeho funkčného obdobia formálne stál niekde medzi parlamentarizmom a poloprezidentizmom. V praxi sa potom choval ako parlamentný. Ústavné články síce dávali prezidentovi na základe Aprílovej a Decembrovej novelizácie široké kompetencie a prezident mohol uplatňovať reálnu výkonnú moc, nebol však volený v priamych a všeobecných voľbách.⁵³

Značne komplikované sociálne a politické podmienky po roku 1990 prispeli 27. septembra 1990 k prijatiu novelizácie Ústavy, ktorá zaviedla priamu voľbu prezidenta, teda spôsob voľby, ktorý sa objavil prvýkrát v histórii Poľska. Ustanovenia tohto zákona boli založené na základe podobného právneho riešenia v piatej Francúzskej republike, kde prezident mal rozsiahle právomoci, na základe ktorého politické strany mali právo nominovať svojich kandidátov a pokiaľ žiadny kandidát nedosiahol väčšinu hlasov, víťaza určilo druhé kolo volieb. Zatiaľ čo v roku 1990 sa zaregistrovalo 6 kandidátov, o päť rokov sa o funkciu prezidenta uchádzalo už 17 kandidátov, čo prispelo k značnej disperzii hlasov a potrebe zorganizovať aj druhé kolo volieb.⁵⁴

Po abdikácii generála Jaruzelského bol v prvých všeobecných a priamych voľbách 9. decembra 1990 zvolený Lech Wałęsa, líder opozičného hnutia Solidarita. Tešil sa veľkej popularite más, jeho povaha sa však vyznačoval konfliktnosťou a impulzívnosťou, čo sa prejavovalo aj v jeho politickom štýle. Na rozdiel od Jaruzelského sa rozhodol využívať všetky svoje právomoci a usiloval sa aj o ich posilnenie. Často sa stávalo, že tieto kompetencie aj prekračoval. „Prezidentský systém sa v období 1990-1995 stal poloprezidentský nielen formálne, ale aj prakticky. Wałęsa totiž dôsledne uplatňoval svoju moc a to nielen vo vzťahu k vláde, ale aj k parlamentu a ďalším ústavným inštitúciám“.⁵⁵

Ani v roku 1992 prijatá Malá ústava postavenie hlavy štátu neobmedzila a zachovala priame prezidentské voľby. Problém nastal v roku 1993, keď bola zvolená ľavicová vláda, s ktorou mal pravicový prezident Wałęsa problém spolupracovať.

⁵² MOJAK, R.: *Instytucja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w okresie przekształceń ustrojowych*. Lublin: Wydawnictwo MORPOL, 1995, 359 s, str. 301-304.

⁵³ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 181 s. ISBN 8086429466

⁵⁴ SKRZYDŁO, W. – MOJAK, R.: *The Presidency in Poland*. In: Działocha et al.: *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*. Lublin: Wydawnictwo MORPOL, 2001, s 293-206

⁵⁵ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466, str. 49.

K významnej zmene došlo o dva roky neskôr, keď bol v prezidentských voľbách zvolený Alexander Kwaśniewski. Zmenil štýl prezidentstva, pretože prestal dôsledne uplatňovať výkonné kompetencie, ktoré mu boli dané Malou ústavou. Pochádzal totiž z ľavice, takže nemal problém spolupracovať s vládou a nevmiešaval sa do jej práce. Tým dopomohol k upokojeniu politickej situácie. V praxi sa teda politický systém znovu prejavoval ako parlamentný.

Vstupom novej Ústavy do platnosti v roku 1997 sa nakoniec zmenil poloprezidentský systém na parlamentný aj formálne, hoci Ústava zachovala priamu a všeobecnú voľbu prezidenta. Reálne je teda prezident zbavený výkonných kompetencií a je odkázaný na spoluprácu s vládou a premiérom.

Už podľa pravidiel voľby prezidenta vyplývajúcich zo súčasnej Ústavy bol do tejto funkcie v roku 2000 opätovne už v prvom kole volieb zvolený Alexander Kwaśniewski a v roku 2005 súčasný prezident Lech Kaczyński, ktorý sa tak stal ôsmym prezidentom Poľskej republiky.

5.2.3 Funkcie a právomoci prezidenta v súčasnom politickom systéme

Funkcie prezidenta jednoznačne definuje Článok 126 Ústavy⁵⁶:

1. Prezident Poľskej republiky je najvyšší predstaviteľ Poľskej republiky a garantuje kontinuitu štátnej moci.
2. Prezident republiky má dozerat' na dodržiavanie Ústavy, zabezpečiť suverenitu a bezpečnosť štátu a tiež nedotknuteľnosť a integritu územia štátu.
3. Prezident má uplatňovať svoje povinnosti v rámci a v súlade s princípmi stanovenými v Ústave a v zákonoch.

Szkrydło a Mojak⁵⁷ rozoznávajú tieto právomoci prezidenta:

1. právomoci prezidenta ako hlavy štátu;
2. prezidentské právomoci v oblasti politickej arbitráže a udržiavania rovnováhy medzi jednotlivými zložkami moci;
3. ostatné právomoci.

⁵⁶ The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997. In: Sulowski, S. et al.: The Political System of Poland. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 228-276. Článok 126.

⁵⁷ SKRZYDŁO, W. – MOJAK, R.: *The Presidency in Poland*. In: Działocha et al.: Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe. Lublin: Wydawnictwo MORPOL, 2001, s. 293-206.

Prvá skupina právomocí v sebe zahŕňa jeho povinnosti v zahraničnej politike, velenie ozbrojených síl a ďalšie štandardné prezidentské právomoci. Ako zástupca štátu v oblasti zahraničnej politiky prezident podpisuje a odvoláva medzinárodné zmluvy (o čom informuje Sejm a Senát) a udržuje priame a osobné medzinárodné styky (podniká oficiálne návštevy, udržuje politické vzťahy s hlavami ostatných štátov). V tejto oblasti je prezident povinný spolupracovať s vládou a ministrom zahraničných vecí. V rámci jeho činnosti v oblasti obrany a bezpečnosti štátu, ako veliteľ ozbrojených síl, prezident má právomoc vyhlásiť mobilizáciu, vojnový stav a stanné právo. Menuje do funkcie náčelníka generálneho štábu a veliteľov jednotlivých druhov vojsk na dobu určitú a počas vojny aj hlavného veliteľa ozbrojených síl. K štandardným právomociam hlavy štátu patrí udeľovanie amnestie, udeľovanie alebo odopretie štátneho občianstva, udeľovanie vyznamenaní a rádov.

Druhá skupina právomocí je viac rozvinutá a vzťahuje sa k parlamentu, vláde a súdnictvu. Prezidentské právomoci vzťahujúce sa k parlamentu zahŕňajú právne prostriedky na ovplyvňovanie spôsobu, akým operujú obe komory parlamentu a obsah ich rozhodnutí. Prezident má teda právo vypísať voľby do Sejmu a Senátu, má právo zvolat prvú schôdzu novozvoleného Sejmu a Senátu a právo rozpustiť parlament v súlade s podmienkami jasne definovanými Ústavou, čo zároveň znamená vyhlásenie predčasných volieb. Prezident môže taktiež ovplyvniť legislatívnu činnosť Sejmu a Senátu, pretože má právo legislatívnej iniciatívy. Prezident má právo podpisovať zákony a jeho podpis je podmienkou ich promulgácie. Nie je to jeho povinnosť, pretože môže zákon spochybniť a dať ho na preskúmanie Ústavnému tribunálu, či jeho znenie je v súlade s Ústavou alebo vrátiť Sejm na opätovné schválenie. Jeho veto môže byť prelomené dvojtretinovou väčšinou hlasov Sejmu. Prezident má ďalej právomoc vymenovať vládu a ovplyvniť smerovanie jej činnosti a politiky, robiť zmeny v zložení vlády a prijímať jej demisiu. Jeho právo zvolat Kabinetnú radu, t.j. zasadanie vlády, ktorému predsedá, mu umožňuje ovplyvniť vládnu politiku. V oblasti jurisdikcie môže prezident menovať sudcov (okrem členov tribunálov) na žiadosť Štátnej rady súdnictva, predsedu Najvyššieho súdu, predsedu a podpredsedu Ústavného súdu a prezidenta Hlavného administratívneho súdu.

Do poslednej skupiny ostatných prezidentských právomocí patrí iniciovanie novelizácie Ústavy, žiadosť o vypísanie ústavného referenda parlamentom na potvrdenie novelizácie Ústavy. Prezident má tiež právomoc menovať troch členov Štátnej rady pre televíziu a rozhlas a troch členov Rady pre finančnú politiku.

Predstavuje Sejmu kandidáta na prezidenta Národnej banky Poľska a so súhlasom Senátu môže nariadiť referendum v mimoriadnych štátnych záležitostiach. Ostatné prezidentské právomoci sú špecifikované v zákonných predpisoch.

Poradným orgánom prezidenta v bezpečnostných otázkach je Rada národnej bezpečnosti a pomocným orgánom pre výkon jeho funkcie je Kancelária prezidenta republiky a skupina poradcov.

Prezident nie je politicky zodpovedný, ale podľa Ústavy z roku 1997 je zodpovedný za porušenie Ústavy, zákona alebo spáchanie trestného činu.

5.2.4 Súčasná voľba prezidenta

Postavenie prezidenta bolo bezpochyby posilnené zavedením priamej voľby vo všeobecných voľbách ešte v roku 1990 reformou Ústavy z roku 1952, ktorú nová Ústava nezrušila. Dovtedy bola hlava štátu volená buď Národným zhromaždením alebo zborom elektorov.

Základné princípy voľby prezidenta sú zakotvené v Ústave z roku 1997 a dopĺňa ich Zákon o voľbe prezidenta Poľskej republiky z roku 1990 revidovaný v apríli 2000. Voľba poľského prezidenta je takmer identická s voľbou prezidenta Slovenskej republiky.⁵⁸ Voľby prezidenta sú všeobecné, rovné a priame, s tajným hlasovaním.

Kandidátom na funkciu prezidenta sa môže stať občan Poľskej republiky (bez špecifikácie, či ide o občianstvo získané narodením alebo naturalizáciou), ktorý dovŕšil v deň volieb 35 rokov a je voliteľný do Sejmu. Kandidáta na prezidenta môže navrhnúť najmenej 100.000 občanov, ktorí majú volebné právo a deklarujú to svojím podpisom. Každý kandidát musí poskytnúť aj lustračné vyhlásenie.⁵⁹

Za prezidenta je zvolený ten kandidát, ktorý získa nadpolovičnú väčšinu všetkých odovzdaných hlasov. Ak potrebnú väčšinu nezískal žiadny kandidát, 14 dní po prvom kole hlasovania sa koná druhé, do ktorého postupujú len dvaja kandidáti s najväčším ziskom hlasov z prvého hlasovania. V druhom kole je za prezidenta zvolený ten kandidát, ktorý získal viac hlasov. Posledné slovo má Najvyšší súd, ktorý musí potvrdiť platnosť volieb. Prezident vykonáva svoj úrad päť rokov a môže byť zvolený len na dve po sebe nasledujúce funkčné obdobia.

⁵⁸ Na Slovensku sa stáva kandidát prezidentom už po prvom kole iba vtedy, keď získa nadpolovičnú väčšinu hlasov všetkých voličov s aktívnym voličským právom. (pozn. autorky)

⁵⁹ Táto povinnosť vyplýva zo Zákona z 11. apríla 1997 o odhaľovaní spolupráce so štátnou bezpečnostnou službou medzi rokmi 1944 až 1990 u osôb, ktoré vykonávajú štátnu funkciu. (pozn. autorky)

5.3 Rada ministrov

Hlavným výkonným orgánom v Poľsku je vláda, v poľskej terminológii Rada ministrov. V rámci exekutívy má rozhodne silnejšie postavenie, ako druhá zložka výkonnej moci, prezident republiky. Tvorí ju predseda Rady ministrov (premiér), ktorý riadi a koordinuje jej činnosť, podpredsedovia a jednotliví ministri. V súlade s ústavou vláda uskutočňuje vnútornú a zahraničnú politiku a vedie štátnu správu.

5.3.1 Vývoj postavenia vlád po roku 1989

Parlamentárny systém vlády sa v Poľsku po roku 1989 zaviedol nielen na základe tradície poľských vlád počas platnosti Marcovej ústavy z roku 1921, ale má svoje korene aj v Európskom systéme parlamentnej demokracie, ktorý je dominantný vo väčšine krajín západnej Európy.⁶⁰ Úloha vlády sa zvyšovala najmä po volebnej reforme v roku 1993 a Ústavou z roku 1997, ktorá podporuje myšlienku pragmatickej vlády a silného premiéra.⁶¹ Vláda získala vysoké postavenie a v rámci nej sa premiér stal silným „hráčom“ a jeho kompetencie sa zvyšujú.

Po roku 1989 sa dodnes v Poľsku vystriedalo 13 vlád a 15 premiérov (premiéri Czesław Kiszczak a Waldemar Pawlak nedokázali v roku 1989, resp. 1992 zostaviť vládu). Prvá vláda vzišla z polodemokratických volieb v roku 1989 a na jej čele stál premiér Tadeusz Mazowiecky, predstaviteľ demokratickej opozície⁶². Jej funkčné obdobie však bolo predčasne ukončené. Počas fungovania Sejmov v rokoch 1991-1993 a 1993-1997 sa v každom vystriedali po tri vlády. Iba jedna vláda v doterajšej histórii vydržala celé funkčné obdobie, a to vláda premiéra Jerzyho Buzka v rokoch 1997-2001. V nasledujúcom období 2001-2005 a taktiež 2005-2007 existovali po dve vlády, keď v roku 2007 predčasným vypísaním volieb predčasne skončila aj vláda Jarosława Kaczyńskiego. V súčasnosti vládne Rada ministrov na čele s Donaldom Tuskom, ktorá sa zatiaľ teší vysokej popularite medzi občanmi⁶³ a dá sa predpokladať, že by nemalo dôjsť k predčasnému ukončeniu jej funkčného obdobia.

⁶⁰ GRZYBOWSKI, M.: *The System of Government in the Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997*. In: Sarnecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s. 135-165.

⁶¹ BANASZAK, B.: *Outline of Polish Constitutional Law*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 165 s. ISBN83-229-2603-0.

⁶² Po parlamentných voľbách sa stal známy titulok poľského denníka, *Gazety Wyborczej*, „Váš prezident, náš premiér“ Adama Michnika, ktorý vystihoval vtedajšiu politickú situáciu, keď prezidentom krajiny sa stal predstaviteľ starého režimu a premiérom opozičný kandidát. (pozn. autorky)

⁶³ Hlavná vládna strana Donalda Tuska, Platforma obywatelstwa, si dlhodobo udržuje vysoké volebné preferencie, ktoré stále rastú. Podľa prieskumu verejnej mienky poľského inštitútu PBS DGA z 8.-10

5.3.2 Kreovanie vlády, jej zodpovednosť a právomoci v súčasnom politickom systéme

Vláda môže byť vytvorená tromi spôsobmi, definovanými v Ústave.⁶⁴ Do 14 dní po prvom zasadnutí novozvoleného Sejmu alebo po rezignácii predchádzajúcej vlády musí prezident vymenovať premiéra, ktorý navrhuje členov Rady ministrov. Vláda musí následne získať dôveru v Sejme počas 14 dní po dni od vymenovania a to absolútnou väčšinou za prítomnosti aspoň polovice všetkých poslancov. Druhý postup sa uplatní v prípade, že sa prezidentovi nepodarí vymenovať vládu podľa prvého postupu. Iniciatívu preberá Sejm, ktorý volí absolútnou väčšinou všetkých hlasov premiéra. Premiér potom vyberie ministrov, ktorých tiež musí Sejm schváliť nadpolovičnou väčšinou všetkých hlasov. Prezident musí takto schválenú Radu Ministrov vymenovať. Ak sa vláde nepodarí získať dôveru, iniciatívu opäť preberá prezident, ktorý počas 14 dní vymenuje premiéra aj ministrov, ktorým však na vyslovenie dôvery stačí získať podporu jednoduchej väčšiny prítomných poslancov Sejmu. Ak ani túto vládu Sejm nepodporí, prezident musí skrátiť funkčné obdobie Sejmu a vypísať nové parlamentné voľby.

Konstruktívne hlasovanie o nedôvere a vysoké kvórum pre odvolanie jednotlivých ministrov spôsobuje, že pokusy Sejmu o odvolanie niektorých konkrétnych ministrov končia neúspechom a prispieva k zvyšovaniu stability vlád.⁶⁵

Právomociam vlády sa venuje Kapitola 6 Ústavy z roku 1997. Vláda najmä kontroluje implementáciu právnych aktov, vydáva nariadenia, koordinuje a dohliada nad prácou vládnych administratívnych orgánov, predkladá návrh štátneho rozpočtu, dohliada nad hospodárením so štátnym rozpočtom, zaisťuje verejný poriadok a vnútornú i vonkajšiu bezpečnosť štátu, riadi vzťahy s inými štátmi a medzinárodnými organizáciami, uzatvára medzinárodné zmluvy, ktoré si vyžadujú ratifikáciu, schvaľuje a odvoláva iné medzinárodné zmluvy, vykonáva celkové riadenie v oblasti národnej obrany a stanovuje organizáciu práce parlamentu. Má právo legislatívnej iniciatívy a samozrejme väčšina schválených právnych aktov pochádza z jej dielne.

mája 2009, uverejneného v denníku Gazeta Wyborcza, by túto stranu volilo až 48% opýtaných, zatiaľ čo hlavnú opozičnú stranu PiS len 30 %. (pozn. autorky)

⁶⁴ The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997. In: Sulowski, S. et al.: The Political System of Poland. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 228-276. Články 154 a 155.

⁶⁵ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Polské republiky (1989-2005)*, Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466

Vláda je politicky zodpovedná Sejmu, ktorý jej na návrh aspoň 46 poslancov môže vysloviť nedôveru väčšinou hlasov všetkých poslancov, avšak Sejm musí zvoliť nového premiéra súčasne (jedná sa o tzv. konštruktívne vyslovenie nedôvery). Takisto neschválenie rozpočtu môže byť vyjadrením nespokojnosti s hospodárením vlády a môže sa stať impulzom pre odvolanie vlády. O vyslovenie dôvery môže požiadať sám premiér a ak nie je udelená, premiér musí s celou vládou podať demisiu. Členovia vlády sú zodpovední Sejmu aj jednotlivo a môžu byť odvolaní na návrh 69 poslancov po schválení návrhu nadpolovičnou väčšinou všetkých poslancov. Členovia vlády sú taktiež ústavne zodpovední Štátnemu tribunálu za porušenie Ústavy alebo spáchanie trestného činu v súvislosti s vykonávaním svojej funkcie.

5.4 Súdny

Počas komunistického režimu fungovali v PRL iba všeobecné súdy a Najvyšší súd. Prvé zmeny v súdnom systéme možno pozorovať až na začiatku 80. rokov, keď došlo k jeho prvým reformám. Vznikli nové súdne inštitúcie, ktorými sa stali v roku 1980 Hlavný administratívny súd ako orgán súdnej kontroly administratívy, v roku 1982 Štátny tribunál, ktorému sú až dodnes zodpovední najvyšší ústavní činitelia, o tri roky neskôr Ústavný súd a Hovorca občianskych práv v roku 1987.

Podľa Ústavy⁶⁶ majú oblasť spravodlivosti vo svojej pôsobnosti Najvyšší súd, všeobecné súdy, vojenské súdy a administratívne súdy.

Po roku 1989 plne fungujú nasledovné súdne inštitúcie: všeobecné súdy, Najvyšší súd, Štátny tribunál, Ústavný súd a Hlavný administratívny súd. Do sústavy kontrolných úradov patria Najvyšší kontrolný úrad a Hovorca občianskych práv, t.j. inštitúcia ombudsmana.⁶⁷

NAJVYŠŠÍ SÚD (Sąd Najwyszy)

Najvyšší súd je vrcholným súdnym orgánom. Kontroluje činnosť všetkých súdov v Poľsku, preskúmava právoplatnosť výrokov jednotlivých súdov a objasňuje normy, ktoré budia pochybnosti a sú rôzne interpretované. Pozostáva z prvého predsedu, ktorý je menovaný prezidentom republiky na 6 ročné obdobie, predsedov a sudcov. Podat'

⁶⁶ The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997. In: Sulowski, S. et al.: The Political System of Poland. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 228-276. Článok 147.

⁶⁷ LIĐÁK, J. et al.: *Politické systémy*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2002. 232 s. ISBN 80-225-1510-8

podnet na mimoriadne preskúmanie má právo generálny prokurátor, predseda Najvyššieho súdu a Hovorca občianskych práv.

ŠTÁTNY TRIBUNÁL (Tribunal Stanu)

Štátny tribunál je špecifickým súdnym orgánom. Garantuje ústavnú zodpovednosť vysokých štátnych úradníkov, teda vynáša rozsudky v prípadoch, keď daná osoba z vlastnej viny nesprávne vykonávala štátnu funkciu a porušila tým ústavu a zákony. Špecifickosť tohto orgánu spočíva aj v tom, že hoci má v histórii Poľska tradície, v ústavných systémoch sa vyskytuje zriedkavo. Okrem toho je aj úzko prepojený so Sejmom, pretože je zložený s predsedom (je ním prvý predseda Najvyššieho súdu), dvoch zástupcov a šestnástich členov, ktorí sú volení práve Sejmom na funkčné obdobie Sejmu. Sejm prostredníctvom svojich zástupcov funguje aj ako žalobca a Tribunál vynáša výrok. Podat' podnet na rokovanie má Ústavný súd, prezident a skupina najmenej 50 poslancov.

ÚSTAVNÝ SÚD (Sąd Konstytucyjny)

Jeho úlohou je posudzovať súlad zákona s ústavou a platnými zákonmi a dávať záväznú interpretáciu ústavy a jeho výroky sú všeobecne záväzné a konečné. Ústavný súd tvorí 15 sudcov (vrátane predsedu a podpredsedu), ktorí sú volení na 9-ročné funkčné obdobie Sejmom. Podnet na rokovanie môžu podať obaja maršalkovia, najmenej 50 poslancov, najmenej 30 senátorov, prezident, vláda, premiér, Hovorca občianskych práv, predseda Najvyššieho kontrolného úradu, prvý predseda Najvyššieho súdu, predseda Najvyššieho administratívneho súdu, generálny prokurátor alebo môže začať konanie z vlastnej iniciatívy.

HLAVNÝ ADMINISTRATÍVNY SÚD (Naczelny Sąd Administracyjny)

Je súdny orgán, ktorý kontroluje štátnu administratívu, posudzuje, či sú administratívne nariadenia a rozhodnutia v súlade s platným právom a rozhoduje o súlade nariadení orgánov miestnej samosprávy a rozhodnutí miestnych orgánov štátnej správy so zákonmi.

6. VÝVOJ STRANÍCKEHO SYSTÉMU

V roku 1989 sa v Poľsku naštartovala politická transformácia, ktorá znamenala prechod od hegemonie vládnucej komunistickej strany k demokratickému pluralitnému systému. V celom vývoji stranického systému až dodnes môžeme pozorovať zmenu od dezintegrácie a systému mnohých strán k umiernenému pluralizmu a prechod od veľkej premenlivosti jednotlivých politických strán, ich vzniku, štiepeniu, zlučovaniu a zániku až k relatívnej stabilizácii. Tento proces bol podmienený najmä socio-ekonomickými, legislatívnymi a politickými zmenami, ale stále nie je ukončený.

6.1 Sociálno-ekonomické a politické pozadie formovania stranického systému

Na začiatku roku 1989 v Poľsku neexistovala občianska spoločnosť a vznikajúci nový politický systém nemal podporu ľudu. Chýbali inštitúcie, ktoré by reprezentovali záujmy rôznych sociálnych skupín a aj samotní občania prejavovali len malý záujem o politické strany, pretože členstvo v akejkoľvek strane sa pejoratívne spájalo s obdobím socializmu a hegemoniou PZPR.⁶⁸

Demokratizácia politického života však bola možná vďaka zmenám v sociálno-ekonomickom a politickom systéme. Nezmenilo sa síce fungovanie Konfederácie nezávislého Poľska, ilegálnej opozičnej strany a rovnako niekoľkých bezvýznamných ekologických organizácií, ale legálne strany z komunistickej éry, PZPR, ZSL a SD začali hľadať nové formy aktivít v pluralitnej spoločnosti, aby sa priblížili občanom. Najmä občianska parlamentná komisia „Solidarity“ fungovala ako odrazový mostík pre mnohé nové politické zoskupenia. Existovali medzi nimi len minimálne rozdiely, ktoré vznikali odlišnými názormi na vznik problémov spojených s transformáciou politického zriadenia. Sociálne, politické, ekonomické a osobné konflikty so sebou prinášali nové politické iniciatívy a nové rozdelenia už existujúcich organizácií.

Dôležitú úlohu pri formovaní stranického systému zohrali ekonomické zmeny. Tvrdé Balcerowiczove reformy na jednej strane stimulovali opozíciu, no zároveň pomohli vytvoriť novú ľavicu. Vytvorili sa tak dva antagonistické tábory: prvým bola skupina okolo PZPR, ktorá reprezentovala moc spreď roku 1989 a druhým antikomunistická opozícia vytvorená okolo „Solidarity“.

⁶⁸ WOJTASZCZYK, K.: Political parties and the party system. In: Sulowski, S. et al.: The Political System of Poland. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 87-95.

Kvôli rozdielnym názorom na priebeh rokovaní za Okrúhlym stolom vzniklo ďalšie delenie opozície. V roku 1990 vznikli rôzne koncepcie ako sa definitívne rozlúčiť s komunizmom. Lech Wałęsa a Tadeusz Mazowiecky preto vytvorili nové strany, a to Demokratickú úniu a stranu Dohoda stredú, čím sa začala éra fragmentácie politickej scény a vzniku nespočetného množstva nových politických spolkov, hnutí a strán.

6.2 Premeny stranického systému po roku 1989

Do roku 1993 bol stranický systém ovplyvnený najmä volebným systémom, v ktorom absentovala volebná klauzula. Preto sa po voľbách v roku 1991 do parlamentu dostalo až 29 politických strán a hnutí, z ktorých žiadna nezískala viac ako 15% hlasov.

Parlamentné voľby v roku 1993 uzavreli éru polarizovaného pluralizmu a znamenali začiatok umierneného pluralizmu, ktorý je charakteristický pôsobením menšieho počtu väčších strán. Zmena volebného systému po zavedení volebnej klauzuly spôsobila, že do parlamentu sa dostal menší počet strán. Stále však víťazná Strana demokratickej ľavice (SLD) spolu s koalíčným partnerom, PSL, disponovala spolu len 35,81 % hlasov a 11 malých strán získali podporu 62,81% hlasov.

Podobná situácia nastala aj po voľbách v roku 1997. Volebný systém ostal nezmenený, zmenili sa len aktéri. Drobné pravicové strany sa spojili a vytvorili nové politické zoskupenie, Volebnú akciu Solidarita (AWS), čo im dopomohlo k víťazstvu a bývalé vládne ľavicové strany SLD a PSL sa dostali do opozície. Formálne bola síce AWS jednou stranou, a teda stranický systém sa mohol presunúť z kategórie systému malých strán do kategórie systému strán veľkých, zastrešovala však viac ako 30 liberálnych, konzervatívnych a kresťansko-demokratických pravicových strán⁶⁹.

Rok 2001 priniesol zmenu volebného systému, ktorá sa odrazila vo výsledkoch parlamentných volieb v tom istom roku. AWS sa ešte pred voľbami rozpadla na niekoľko menších strán a taktiež sa do parlamentu dostali nové, kontroverzné politické strany Sebeobrana a Liga poľských rodín (LPR). Vládnu koalíciu opäť vytvorili SLD a PSL spolu s Úniou práce (UP). Formálne sa teda stranický systém priblížil k systému malých strán.

Od parlamentných volieb 2005 je možné pozorovať posun k systému niekoľkých veľkých politických strán a dominancii pravice. Po týchto voľbách sa totiž do parlamentu dostalo len 7 strán, o dva roky neskôr, po predčasných voľbách, už len štyri.

⁶⁹ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Polské republiky (1989-2005)*, Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466, str. 109

Dnes vládnuce koalíciu tvoria 2 strany, a to Platforma občana a Poľská ľudová strana. Táto koalícia disponuje 240 hlasmi poslancov v 460 člennom Sejme. Opozičné strany Právo a spravodlivosť a stredoľavá koalícia Ľavica a demokrati⁷⁰ získali 166 a 53 mandátov. V parlamente je vždy jedným poslancom zastúpená aj nemecká menšina, na ktorú sa päťpercentný prah zvoliteľnosti nevzťahuje.

6.3 Charakteristika stranického systému po roku 1989

Kubát⁷¹ delí poľské politické strany podľa štyroch kritérií. Z hľadiska socioekonomického rozlišuje ľavicu a pravicu. Podľa vzťahu k cirkvi delí strany akceptujúce (podporujúce) aktívnu prítomnosť katolíckej cirkvi v politike, alebo nie. Tretie kritérium je vzťah strany k minulosti, predovšetkým ku komunistickej, z obdobia rokov 1944-1989, a teda k „dekomunizácii“ a lustrácii. Posledným hľadiskom delenia strán je ich postoj k Európskej únii.

Pred rokom 1989 bolo prirodzené, že drvivá väčšina Poliakov sa otvorene hlásila ku katolíckemu vierovyznaniu a pravidelne navštevovala sväté omše. No viac ako s vyznaním viery tento postoj súvisel s protestom proti vládnej moci, ktorý tým vyjadrovali. Aj samotná cirkev sa značne angažovala v politických záležitostiach a podporovala opozíciu v boji s vládou. Taktiež pomohla sprostredkovať rokovania medzi vládou a opozíciou ako neutrálne médium. Ale po roku 1989 sa na poľskej politickej scéne objavil paradox, keď práve strany, ktoré podporovali angažovanie sa cirkvi v politike, nezískali podporu občanov vo voľbách. V súčasnosti sú Poliaci skôr naklonení oddeleniu cirkvi od štátu a neangažovaniu sa cirkvi do politických záležitostí.

Do parlamentných volieb roku 2005 delenie na pravicu a ľavicu úzko súviselo aj so vzťahom k minulosti, pretože pravicové strany sa hlásili k odkazu „Solidarity“ a ľavicové boli zviazané s komunistickou minulosťou. Toto delenie však už nezodpovedá realite. Programy strán sú vo väčšine prípadov zmesou tak ľavicových ako aj pravicových postulátov. V roku 2005 parlamentné aj prezidentské voľby ukázali, že rozdelenie politickej scény na postkomunistickú a protikomunistickú, iniciované v roku

⁷⁰ Ľavica a demokrati (LiD) bola sociálnodemokratická koalícia štyroch strán, SLD, SdPR, PD, UP, ktorá bola založená pred voľbami do samospráv v roku 2006 na čele s Alexandrom Kwaśniewskim. Neskôr bola rozviazaná spolupráca s PD a strana SDPL sama vystúpila z koalície. 22. mája 2008 bola preto LiD formálne rozpustená. (pozn. autorky)

⁷¹ KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Poľskej republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 195 s. ISBN 8086429466

1989, už nie je relevantné. Po prvýkrát sa hlavná politická debata nesústredovala na postoje k minulosti, ale na víziu do budúcnosti.⁷²

Wojtaszczyk⁷³ uvádza tieto štyri faktory, ktoré v súčasnosti ovplyvňujú stranický systém:

1. Veľké množstvo politických organizácií na politickej scéne;
2. slabo rozvinutá vnútorná štruktúra a organizácia strán;
3. vágne programy s populistickými tendenciami;
4. kreovanie koalícií najmä na základe dohôd medzi lídrami strán a/alebo na základe vzťahu k minulosti a nie podobnosti politických programov.

Výrazný posun nastal najmä v zníženej fragmentácii politickej scény, keď počet politických organizácií poklesol z 300 v polovici 90. rokov na súčasných 100. Problémom stranického systému však naďalej ostáva chýbajúca rovnováha medzi ľavicou a pravicom a slabé centrum politickej scény. Nedostatkom strán je nízky počet členov, chýbajúce finančné prostriedky a slabo vybudovaná sieť regionálnych pobočiek.

6.4 Charakteristika súčasných parlamentných politických strán

PLATFORMA OBČANA (Platforma Obywatelska PO)

PO je liberálno-konzervatívna strana, ktorá vznikla v roku 2000 najskôr ako sociálne hnutie a už o rok neskôr sa transformovala na politickú stranu. Jej zakladatelia pochádzali z Únie slobody a z Volebnej akcie Solidarity (AWS). PO bola najväčšou opozičnou stranou najskôr počas ľavicovej vlády v rokoch 2001-2005 a neskôr pravicovej vlády 2005-2007. V parlamentných voľbách v roku 2007 získala najväčšiu podporu a spolu s PSL v súčasnosti tvorí vládu. Počas svojho pôsobenia v opozícii 2005-2007 deklarovala svoj zámer implementovať rozsiahle reformy, vrátane zavedenia rovnej dane a väčšinového volebného systému pre voľby do parlamentu a zrušenie Sejmu. Veľké sympatie jej prejavuje EÚ aj medzinárodné finančné inštitúcie. PO má najvyššiu podporu predovšetkým vo väčších mestách, medzi študentmi a obyvateľmi s vysokoškolským vzdelaním a ľuďmi liberálnych názorov.

⁷² WOJTASZCZYK, K.: Political parties and the party system. In: Sulowski, S. et al.: The Political System of Poland. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 87-95.

⁷³ Ibid.

PRÁVO A SPRAVODLIVOSŤ (Prawo i Sprawiedliwość – PiS)

Pravicová strana založená v roku 2001 skupinou konzervatívnych politikov, na čele s bratmi Kaczyńskými, ktorí boli aktívni v bývalom politickom zoskupení AWS. Strana sa snaží o kvalitatívnu zmenu v Poľsku predstavením 4. poľskej republiky, lustráciou a dekomunizáciou, posilnením úlohy práva a bojom s korupciou vo verejnom živote, posilnením exekutívnej moci a s nekompromisným postojom v rokovaní o inštitúciách EÚ. V Bruseli PiS vyvolávala obavy z národno-pravicového radikalizmu. PiS, aj napriek svojej pravicovej orientácii, mala aj opatrnejší prístup k privatizácii a bola zástancom kontroly a dozoru štátu nad strategickými podnikmi. Po parlamentných voľbách v roku 2005 sa PiS stala základom pre vytvorenie vládnej koalície spolu so Sebaobranou a Ligou poľských rodín. Po predčasných voľbách v roku 2007 sa stala hlavnou opozičnou stranou.

POLSKÁ ĽUDOVÁ STRANA (Prawo Stronnictwo Ludowe-PSL)

Táto strana funguje od roku 1990. Je pokračovateľkou strany Zjednotenej ľudovej strany ZSL, ktorá spoluvládla počas éry PRL, ale zároveň nadväzuje na robotnícku tradíciu medzivojnového obdobia. V roku 1990 sa transformovala a od tej doby je neustále prítomná v parlamente. PSL je dobre organizovaná a neustále si udržuje stabilnú podporu okolo 9 %. Je agrárnou politickou stranou a kľúčové sú pre ňu sociálny solidarizmus a sociálne učenie katolíckej cirkvi, preto má podporu najmä na vidieku. Inklinuje k ľavicu a vyslovuje sa za sociálne trhovú ekonomiku. Od roku 2007 je spolu s PO v vláde.

ALIANCIA DEMOKRATICKEJ ĽAVICE (Sojusz Lewicy Demokratycznej-SLD)

SLD funguje ako politická strana od roku 1999. Strana je pokračovateľom bloku PZPR a viac ako tridsiatich ďalších ľavicových organizácií. SLD podporuje trhovú ekonomiku a parlamentný systém vlády. Aktívne sa zapájala do procesu začleňovania Poľska do EÚ a NATO. Podporuje oddelenie cirkvi od štátu. Jej postoj k dekomunizácii a lustrácii je zmesou skeptických a opozičných názorov. Kombinuje v sebe tri politické tendencie: ľavicovo-orientovaný liberalizmus, novú ľavicu a predstaviteľov starých politických štruktúr s populistickými socialistickými názormi. SLD tvorila s PSL vládu v rokoch 1993-1997 a 2001-2005, ale neudržala sa pri moci celé funkčné obdobie. Z jej radov pochádza aj bývalý prezident Alexander Kwaśniewski.

7. ZAHRANIČNÁ POLITIKA

Geografická pozícia Poľska medzi dvoma politickými mocnosťami, Nemeckom a Ruskom a jeho ekonomické, vojenské a demografické ukazovatele si vyžadujú aktívnu zahraničnú politiku. Zahraničná politika je subjektom súhry medzi špecifickými vnútornými a vonkajšími determinantmi. V prípade Poľska je ovplyvnená politickou kultúrou a menej pozitívne historickými skúsenosťami s najbližšími susedmi. Okrem toho Poľsko samotné nie je schopné garantovať vonkajšiu bezpečnosť a vonkajšie podmienky napomáhajúce jeho rozvoju. Táto situácia má za následok nevyhnutnosť vedenia efektívnej, stabilnej a zodpovednej zahraničnej politiky.⁷⁴

Po druhej svetovej vojne bolo Poľsko socialistickou krajinou s „radcami“ zo Sovietskeho zväzu (ZSSR), preto sa len ťažko dá povedať, že PRL bolo suverénnou krajinou s vlastnou zahraničnou politikou. Desať rokov po vojne nemalo nadviazané ešte žiadne bilaterálne vzťahy s okolitými štátmi okrem ZSSR. V oblasti multilaterálnych vzťahov PRL vo vojenskej sfére participovalo vo Varšavskej zmluve a v ekonomickej v RVHP.

Zmenu priniesol rok 1956. Na medzinárodnej úrovni situáciu ovplyvnila zmena na hlavnom poste komunistickej strany, keď nový najvyšší predstaviteľ Sovietskeho zväzu, Nikita Chruščov, zmenil politiku voči satelitným štátom a po jeho návšteve PRL odišli z krajiny sovietski „radcovia“. Na domácej scéne bola situácia ovplyvnená povstaním v Poznani a nástupom nového vodcu, Gomuľku, ktorý sa čiastočne pokúšal čeliť komunistickej vláde. Tým sa PRL vyvinulo z totalitného na autoritatívny štát.

V sedemdesiatych rokoch sa novým 1. sekretárom Komunistickej strany stal Gierek, ktorý začal dialóg s Východným Nemeckom a USA a dal občanom väčšiu slobodu pohybu. Napriek tomu však ostal lojálny Moskve. V tomto období tiež dochádzalo k početným demonštráciám ako dôsledok chýbajúcich základných ekonomických reforiem. Situáciu taktiež ovplyvnil Karol Wojtyła, vtedajší pápež, keď počas návštevy svojej rodnej zeme vyzýval k zlepšeniu ekonomickej a politickej situácie.

Celkový obrat nastal až v osemdesiatych rokoch po sérii štrajkov, ktoré vyústili v roku 1989 k rokovaniam za Okrúhlym stolom. PRL sa tak ocitlo v úplne novej situácii, keď sa orientácia zahraničnej politiky otočila o 180 stupňov z Východu na Západ.

⁷⁴ SULOWSKI, S.: *Polish foreign policy*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 87-95.

7.1 Etapy vývoja zahraničnej politiky

Podľa profesora Kuźniara⁷⁵ zahraničná politika ktoréhokoľvek štátu pozostáva zo štyroch kategórii cieľov sledujúc národný záujem. Prvým cieľom je dosiahnuť nezávislosť, suverenitu a teritoriálnu integritu. V prípade Poľska sa tento cieľ objavil v zahraničnej politike Poľska v rokoch 1989-1993, keď sa táto krajina snažila dosiahnuť suverenitu a dosiahla ho po definitívnom odchode vojsk Varšavskej zmluvy. Druhý cieľ, národná bezpečnosť a stabilita vzťahov s najbližšími susedmi korešponduje so snahou Poľska vstúpiť do Severoatlantickej aliancie (NATO) v rokoch 1993-1997/8. Ďalší cieľ, zabezpečiť stabilný vývoj ekonomiky a participovať na civilizačnom vývoji Európy a sveta, bol dosiahnutý uzavretím negociácii o vstupe krajiny EÚ v roku 2002/3. Cieľom, ktorý sa v zahraničnej politike Poľska objavil v rokoch 2002-2007, bolo posilnenie úlohy a prestíže štátu a jeho postavenia na medzinárodnej úrovni. V Poľsku bolo toto obdobie spojené s vyslaním svojich vojakov do vojny v Iraku a nezhodami pri schvaľovaní návrhu Ústavnej zmluvy EÚ. Rok 2007 a vytvorenie novej vlády Donalda Tuska znamenal obrat v zahraničnej politike Poľska a návrat k bežnej nekonfliktnej politike v nadväznosti na tretie obdobie, t.j. k politike podpory stabilného ekonomického a civilizačného vývoja doma i v Európe.

7.1.1 Získanie suverenity a transformácia zahraničnej politiky (1989-1993)

Počas obdobia transformácie v strednej Európe boli postkomunistické štáty opomínané medzinárodným spoločenstvom. RVHP a Varšavská zmluva boli rozpustené a jedinou medzinárodnou organizáciou, ktorej členmi boli všetky relevantné krajiny, bola Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe. EÚ bola klubom len pre západoeurópske krajiny, ktoré sa sústreďovali na reformu Únie a prípravu Maastrichtskej zmluvy. OSN tiež nezohralo významnú úlohu v integrácii tohto regiónu do západoeurópskych štruktúr a jej pomalá reakcia počas vojny v Juhoslávii ukázala bezradnosť v sfére bezpečnosti. Prvý krok smerom k určitej integrácii urobilo až NATO a prostredníctvom založenia Rady pre Severoatlantickú spoluprácu, the North Atlantic Cooperation Council (NACC), v decembri 1991 oficiálne ukázalo jeho záujem o bezpečnosť celého post-soviackeho regiónu.

⁷⁵ KUŹNIAR, R.: *Poland's Foreign Policy after 1989*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2009. 375 s. ISBN 978-83-7383-256-5

Na domácej politickej scéne vyvstalo mnoho otáznikov k orientácii zahraničnej politiky. Podľa jedného názoru sa malo Poľsko stať mostom medzi Východom a Západom. Ďalší prístup predpokladal, že Poľsko by sa malo stať lídrom v strednej Európe – od Baltiku po Čierne more. Niektorí politici navrhovali rýchly vstup do NATO, iní naopak podporovali myšlienku opätovného budovania vzťahov s Východom. Ale všetky tieto prístupy boli viac-menej neuskutočniteľné. Počas celého štvorročného obdobia od roku 1989 si aj napriek početným výmenám vlád v Poľsku udržal Krzysztof Skubiszewski svoju funkciu ministra Zahraničných vecí a nakoniec sa stal “architektom” zahraničnej politiky. Základom jeho stratégie sa stal nepísaný konsenzus medzi poľskými politikmi o orientácii smerom k Európe a zároveň udržiavanie dobrých vzťahov s Východom.⁷⁶

Pre dosiahnutie suverenity boli nevyhnutné dva kroky. Prvým bolo vyriešenie hraničných sporov s Nemeckom po zjednotení a druhým prinútenie Moskvy stiahnuť vojská z územia Poľska. V záležitosti poľsko-nemeckých hraníc sa konsenzus dosiahol relatívne rýchlo a to 14. novembra 1990, keď bola všetkými mocnosťami odsúhlasená dohoda o potvrdení existujúcich hraníc.

Komplikovanejšou záležitosťou sa stalo stiahnutie ruských vojsk, pretože sa jednalo o finančne, organizačne a logisticky náročný proces. Najskôr muselo dôjsť k formálnemu rozpusteniu Varšavskej zmluvy (1. júl 1991) a náročným rokovaniam a až po návšteve prezidenta Wałęsu v Moskve v roku 1992 sa stanovil termín konečného odchodu vojsk na koniec roka 1993. V skutočnosti však posledný vojak opustil územie Poľska už 16. septembra 1993, teda deň pred výročím sovietskeho útoku v roku 1939.

Pre zabezpečenie územnej integrity bolo nevyhnutné udržiavať priateľské susedské vzťahy. Je potrebné poukázať, že v roku 1993 bolo Poľsko obklopené úplne novými štátmi. Do roku 1989 susedilo so Sovietskym zväzom, Československom, Nemeckou demokratickou republikou. Po roku 1993 v dôsledku rozpadu Sovietskeho zväzu a Československa a zjednotením Nemecka, sa Poľsko ocitlo medzi siedmimi novými štátmi: Nemeckom, Českou republikou, Slovenskom, Ukrajinou, Bieloruskom, Kalinigradskou oblasťou ako enklávou Ruska a Litvou. Poľsku sa postupne do roku 1994 podarilo podpísať so všetkými menovanými štátmi zmluvy o dobrých susedských vzťahoch a priateľskej spolupráci.

⁷⁶ Ibid.

Vzťahy so západnými mocnosťami a multilaterálne vzťahy v rámci Európy sa stali ďalšou dôležitou dimenziou poľskej zahraničnej politiky. Francúzsko sa stavalo rezervovane ku krajinám strednej Európy a negatívne k východnému rozširovaniu EÚ. Napriek tomu sa v roku 1991 začala spolupráca v rámci Weinmarského trojuholníka, čo primälo Francúzsko k citlivejšiemu prístupu k Poľsku. V roku 1991 sa Poľsko stalo členom Rady Európy⁷⁷. Ešte rok predtým zaslalo oficiálnu žiadosť o vstup do EÚ a spolu s Maďarskom a Československom ako Višegrádska trojka a od roku 1993 ako Višegrádska štvorka (V4) sa snažili o dosiahnutie členstva v EÚ.

7.1.2 Cesta Poľska do NATO (1993-1997/8)

Po zabezpečení hraníc a získaní suverenity sa zahraničná politika zaoberala zabezpečením pozície Poľska v medzinárodnej komunite v budúcnosti a hľadaním nového systému ochrany po rozpustení Varšavskej zmluvy. Ako jediná možnosť garancie bezpečnosti sa Poľsku javil vstup do NATO, pretože Aliancia bola jediný spoľahlivý obranný systém v euroatlantickej zóne po roku 1989. Pre tento krok bolo potrebné na jednej strane získať súhlas Ruska a na strane druhej presvedčiť členské štáty, najmä USA, že Poľsko je lojálny a spoľahlivý partner.

Vzťahy s USA do roku 1993 nezastávali významné postavenie v zahraničnej politike, napriek tomu boli USA veľmi populárne medzi obyvateľstvom Poľska, čo vyplývalo z dobrého imidžu a americkému odporu proti sovietskej politike. Obrat nastal postupne od roku 1991 po tom, čo Poľsko podporovalo oslobodenie Kuvajtu a po návšteve Wałęsu v USA. Na konci roku 1992 sa stanovili základné princípy bezpečnostnej politiky Poľska a členstvo v NATO sa stalo jej prioritou. Wałęsovi sa v roku 1993 podarilo presvedčiť prezidenta Spojených štátov, Billa Clintona, o dôležitosti rozšírenia NATO do strednej Európy.

NATO však ponúklo krajinám bývalej Varšavskej zmluvy len Partnerstvo za mier, rozšírenú verziu NACC, ktoré len nahradzovalo plnohodnotné členstvo v NATO. Poľsko sa rozhodlo vstúpiť do Partnerstva za mier vo februári 1993, ale až po sérii návštev Madeleiny Albrightovej a Johna Shalikashviliho (obaja s koreňmi v strednej Európe) vo Varšave a po uistení Clintonom o možnom vstupe do NATO po akceptovaní členstva v Partnerstve za mier. Po vstupe do Partnerstva sa Poľsko zameralo na

⁷⁷ Rada Európy bola prvá západoeurópska organizácia, v ktorej sa Poľsko stalo plnohodnotným členom. (pozn. autorky)

prispôsobenie svojho obranného systému, reformy svojich vojenských síl podľa štandardov NATO a zapojenie sa do aktivít Aliancie.⁷⁸

V roku 1995 NATO uverejnilo štúdiu o rozšírení smerom do strednej Európy, ktorá síce neobsahovala žiadny konkrétny prísľub rozšírenia, ale prezentovala kritéria pre vstup. O rok neskôr už nový generálny sekretár NATO, Javier Solana, naznačil otvorenosť NATO pre rozšírenie smerom na východ.

Skutočný prelom prišiel v roku 1996 po tom, čo USA zmenilo svoju politiku voči postsovietskym krajinám. Podľa profesora Kuźniara⁷⁹ to bolo ovplyvnené predchádzajúcimi skúsenosťami na Balkáne, myšlienkami Zbigniewa Brzezińskiego, argumentmi a tlakom poľských diplomatických kruhov a lepším porozumením zámerov Ruska. Preto sa Washington rozhodol transformovať Alianciu tak, aby získala nové postavenie v novej epoche po studenej vojne. Dvere pre vstup mali byť otvorené trom krajinám, Poľsku, Maďarsku a Českej republike.

Súbežne s procesom získavania dôvery členov Aliancie, Poľsko zápasilo s nespokojnosťou Ruska so zmenami vo svetovom bezpečnostnom systéme a jeho ofenzívnou diplomaciou. Moskva bojovala proti všetkým pokusom bývalých satelitných štátov vymaniť sa z jej vplyvu. Nakoniec preto Aliancia ustúpila v otázke rozmiestnenia svojich ozbrojených síl a jadrových zbraní na území nových členských štátov, ponúkla Rusku partnerstvo v G-7 a podporu pre vstup do WTO. Táto dohoda uspokojila Rusko a uľahčila rozšírenie Aliancie na Východ.

Poľské úsilie bolo korunované počas samitu v Madride v júli 1997, keď všetky tri krajiny, Poľsko, Maďarsko aj Česká republika, dostali oficiálne pozvanie do Aliancie. Prístupové protokoly boli podpísané 16. decembra 1997 a už od tohto momentu sa pristupujúce krajiny museli zúčastňovať všetkých aktivít Aliancie okrem účasti v Skupine jadrového plánovania a Rade NATO-Rusko.

Plnoprávne členstvo krajiny získali v roku 1999, na 50. výročie založenia Varšavskej zmluvy. Po desiatich rokoch snáh o únik zo sféry vplyvu Ruska sa tak Poľsku podarilo stať členom spoľahlivého bezpečnostného systému Aliancie.

⁷⁸ KUŹNIAR, R. et al.: *Poland's Security Policy 1989-2000*. Warsaw: SCHOLAR Publishing House, 2001. 606 s. ISBN 83-88495-45-3

⁷⁹ KUŹNIAR, R.: *Poland's Foreign Policy after 1989*. Warsaw: Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, 2009. 375 s. ISBN 978-83-7383-256-5

7.1.3 Cesta Poľska do EÚ (1998-2002)

V roku 1997 bolo jasné, že Poľsko sa stane plnoprávnym členom Aliancie, a preto mohlo presmerovať svoju pozornosť z bezpečnostných otázok a koncentrovať sa viac na ekonomický rozvoj a hlbšiu integráciu do Európy.

Poľsko už začiatkom 90. rokov urobilo prvý krok pre integráciu do EÚ, keď si zvolilo orientáciu zahraničnej politiky smerom na Západ a v máji 1990 i poslalo formálnu žiadosť o členstvo. V januári 1990 vznikol úrad Vládneho splnomocnenca pre európsku integráciu a zahraničnú pomoc, ktorý mal iniciovať ekonomickú a inštitucionálnu integráciu. O rok neskôr, 1.februára 1994, EÚ podpísala s Poľskom Asociačnú zmluvu. Kľúčový úlohu v integračnom procese zohrala Maastrichtská zmluva, pretože definovala Kodanské kritéria a otvorila dvere pre budúce rozširovanie EÚ. 8. apríla 1994 poľská vláda oficiálne požiadala o členstvo v EÚ. Rokovania sa konali v rámci Medzinárodnej prístupovej konferencie, v ktorej jednotlivé strany zastupovali ministri zahraničných vecí a Európska komisia ako sprostredkovateľ. Rozhodnutie o začiatku rokovaní sa uskutočnilo počas Luxemburského samitu v decembri 1997, na ktorom sa rozhodlo o pozvaní Poľska, Cyprusu, Českej republiky, Estónska, Slovinska a Maďarka.⁸⁰

Na rozširovanie sa pripravovala aj EÚ. Už v roku 1997 prijala Agendu 2000, finančný výhľad EÚ na roky 2000-2006, ktorá podporovala inštitucionálne reformy a finančnú podporu pre rozširovanie bez toho, aby sa oslabila EÚ. Odsúhlasila viac ako 3,1 miliardy Eur ročne ako predvstupovú pomoc v rámci programov PHARE, SAPARD a ISPA. Nevyhnutnou sa stala inštitucionálna reforma, ktorá bola schválená zmluvou z Nice v roku 2000. Táto zmluva bola Poľskom vnímaná ako víťazstvo, pretože zaručovala Poľsku vyšší počet hlasov v jednotlivých orgánoch EÚ, ako by získalo bez reformy.

Vlastné rokovania sa začali 31. marca 1998. V porovnaní s rokovaniami pre vstup do NATO boli oveľa náročnejšie. V prípade NATO "... sa Poľsko muselo najviac usilovať o pozvanie na rokovania. Rokovania samotné boli milou formalitou s predvídateľným výsledkom. V prípade EÚ pozvanie otvorilo ďalšiu, no dlhšiu a tvrdšiu úroveň zápasu, s neznámym koncom."⁸¹ Počas negociácií sa prerokovalo 31 kapitol. V

⁸⁰ TOMASZEWSKI, K.: *Poland's Accession into the European Union and its Membership Parameters*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 214-227

⁸¹ KUŹNIAR, R.: *Poland's Foreign Policy after 1989*. Warsaw: Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, 2009. 375 s. ISBN 978-83-7383-256-5, p. 209

jedenástich si Poľsko vyžiadalo prechodné obdobie. Na začiatku rokovaní bolo uzavretých najviac kapitol, pretože boli najmenej problematické. Najkontroverzejšími sa stali finančné aspekty členstva, najmä príspevky do rozpočtu EÚ, dotácie pre farmárov v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky, vonkajšie hranice, doprava a voľný pohyb osôb, životné prostredie a nákup pôdy cudzincami.

V roku 1999 Európska komisia odhalila prvé problémy vo svojej pravidelnej správe o rokovaníach. Podľa nej sa proces príprav spomalil ako dôsledok dlhého legislatívneho procesu v poľskom Sejme a neústupčivosti poľskej strany v citlivých oblastiach. Po Helsinskom samite v roku 1999 sa počet kandidátskych krajín zvýšil, čo taktiež neprispelo k uľahčeniu rozširovania. Takisto negatívnym faktorom bola nízka podpora verejnosti, ktorá klesla na 50 %. Preto senát a snem začali intenzívnejšie spolupracovať, prioritu dostávala európska legislatíva a podpora nastala aj v otázke zahraničnej propagácie Poľska. Tieto opatrenia už v roku 2000 priniesli prvé výsledky v podobe pozitívneho hodnotenia Komisiou.

Vstup do EÚ mal však aj svojich oponentov tak v starých krajinách EÚ, ako aj v Poľsku samotnom. Nová Ústava z roku 1997 bola kritizovaná, pretože obsahovala článok o prednosti práva medzinárodných organizácií nad domácim. Objavovali sa argumenty proti EÚ, že Poľsko stratí svoju suverenitu, EÚ spôsobí denacionalizáciu domácej ekonomiky, prinesie "špinavý priemysel" do Poľska a krajine bude vládnuť Brusel. Rozšírili sa obavy, že poľský trh bude zaplavený zahraničným tovarom a poľská pôda bude odkupovaná Nemcami. No väčšina týchto argumentov bola založená na stereotypoch o EÚ. Neskôr sa verejná mienka obrátila v prospech vstupu aj vďaka podpora katolíckej cirkvi, ktorá vnímala EÚ pozitívne.⁸²

Na ovplyvnenie verejnej mienky v zahraničí sa počas rokov 2000-2004 sa ako súčasť poľskej verejnej diplomacie uskutočnila propagačná kampaň Poľska v starých členských krajinách. Komplexný program bol adresovaný občanom členských krajín a ideovým vodcom a funkcionárom európskych inštitúcií, ktorí rozhodovali o ratifikácii Prístupovej zmluvy. Uskutočnili sa študijné cesty politikov, počas rôznych konferencií a seminárov sa rozširovali propagačné materiály. Rozbehla sa rozsiahla mediálna kampaň v spolupráci s redaktormi a novinármi a jednotlivé ambasády organizovali kultúrne

⁸² Ibid

podujatie s názvom Poľský rok⁸³. Verejná diplomacia bola najskôr koordinovaná Ministerstvom zahraničných vecí, neskôr Radou pre propagáciu Poľska, ktorá sa zameriavala na kooperáciu s mimovládny sektorom.⁸⁴

Finálne rozhodnutie o prijatí Poľska za člena EÚ bolo prijaté počas Kodanského samitu v decembri 2002, po skompletizovaní všetkých kapitol. 16. mája 2003 bola podpísaná Prístupová zmluva, podľa ktorej sa Poľsko a 9 ďalších kandidátskych krajín stalo členmi EÚ 1. mája 2004.

7.1.4 Snaha Poľska o prestíž (2003 – 2007)

Po záverečnom rozhodnutí prijať Poľsko za člena EÚ sa v Poľsku objavila dilema, ako sa stať dobrým Európanom a zároveň ostať lojálnym k USA. Zároveň sa poľskí politici snažili vykonávať také aktivity, ktoré by zvýšili prestíž Poľska v rámci globálnej politiky.⁸⁵

V rámci európskej politiky plánovala vláda zvýšiť svoj vplyv pre zabezpečenie stability, najmä vo východnej Európe. Prezident Kwaśniewski sa úspešne zúčastnil rokovaní počas Oranžovej revolúcie na Ukrajine ako mediátor a stal sa najväčším podporovateľom ukrajinských aspirácií pre členstvo, čo znervózňovalo starších členov EÚ. Ako dôsledok starých hraničných sporov s Nemeckom sa zhoršili ich vzájomné vzťahy a pribudol energetický spor s Ruskom. Vzťahy s Ruskom sa po sérii ekonomických a politických útokov krok za krokom zhoršovali a kulminovali v roku 2006, keď Anna Fotyga, vtedajšia ministerka zahraničných vecí, odmietla prísť na oficiálnu návštevu Ruska.

Preto sa Poľsko začalo viac sústreďovať na svoju činnosť v Aliancii, čo vyústilo do masívnej podpory vojny v Iraku. Prestíž Poľska mala byť zvýšená vyslaním poľských vojakov na toto územie, ale ako priznal prezident Kwaśniewski, bola to evidentne chyba a vláda bola za tento krok kritizovaná aj samotnými občanmi.

Politika smerom k EÚ bola v rokoch 2005-2007 značne ovplyvňovaná víziou Kaczyńského vlády. EÚ sa podľa nej mala stať úniou rôznych národných štátov, silným

⁸³ Pre vizuálnu identifikáciu sa navrhlo logo Poľska, lietajúci šarkan v národných farbách, ktorý symbolizoval symbiózu moderného Poľska s jeho bohatým kultúrnym a historickým dedičstvom. (pozn. autorky)

⁸⁴ OCIEPKA B., RYNIJEJSKA – KIEŁDANOWICZ, M.: *Public Diplomacy and EU Enlargement: The Case of Poland*. Clingendael Diplomatic Studies Programme, 2005. [online] 12.2.2008. [cit. 15.5.2009] Dostupné z <<http://www.clingendael.nl/cdsp/publications/2005/>>

⁸⁵ KUŹNIAR, R.: *Poland's Foreign Policy after 1989*. Warsaw: Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, 2009. 375 s. ISBN 978-83-7383-256-5

globálnym hráčom a otvorenou lojálnou štruktúrou. Hlavnou entitou EÚ sa mal stať národný štát. Poľsko spolu s Veľkou Britániou a škandinávskymi krajinami podporovalo najmä medzivládnu integráciu. Čo sa týkalo spoločných európskych politík, dôraz sa kládol na energetickú bezpečnosť, európsku bezpečnostnú a obrannú politiku komplementárnu k NATO⁸⁶ a spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku. Napriek tomu vláda spochybňovala zahraničnú politiku EÚ v otázkach vytvorenia postu ministra zahraničných vecí EÚ a samostatnej európskej diplomatickej služby. Mala jasne odmietavé stanovisko k myšlienke Ústavnej zmluvy EÚ, pretože považovala existujúce zmluvy za dostačujúce. Príznačnou pre Poľsko sa v tomto období stala podpora pre vstup všetkých ostatných európskych štátov do EÚ, najmä Ukrajiny, pretože podľa poľskej vlády EÚ by mala byť solidárnou a finančne podporovať chudobnejšie regióny východu a juhu EÚ, vyvinúť vhodný sociálny model, prejavovať viac solidarity v energetickom sektore a podporovať rozšírenie, aby sa urýchlili systematická transformácia v krajinách ašpirujúcich na vstup do EÚ.⁸⁷

Zahraničná politika Kaczyńského vlády však nezískala podporu občanov a po dvoch rokoch bolo nahradená vládou Donalda Tuska, ktorej sa podarilo zmeniť negatívne vnímanie Poľska v zahraničí po rokoch bezvýslednej snahy o prestíž. Po prvý raz došlo v Poľsku k situácii, keď zahraničná politika ovplyvnila udalosti na domácej politickej scéne.⁸⁸

7.2 Súčasná zahraničná politika Poľska

Prioritami zahraničnej politiky v súčasnosti sú Európska únia, východná politika, atlantická politika, aktívna účasť v medzinárodných organizáciách spolu s mierovými misiami a kontakty s neeurópskymi štátmi.⁸⁹

Podľa Ministerstva zahraničných vecí SR⁹⁰ sú zahraničnopolitickými prioritami Poľska spolupráca krajín V4, členstvo v EÚ a NATO - účasť na formovaní východnej politiky EÚ, využívanie fondov EÚ, rozširovanie základných slobôd, inštitucionálna reforma, vojenská a energetická bezpečnosť.

⁸⁶ V rámci ESDP vláda presadzovala vytvorenie Vojenských jednotiek EÚ a Európskej obrannej agentúry. (pozn. autorky)

⁸⁷ SZYMAŃSKI, A.: *Poland and European Union Future*. Analýza. 2008

⁸⁸ KUŹNIAR, R.: *Poland's Foreign Policy after 1989*. Warsaw: Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, 2009. 375 s. ISBN 978-83-7383-256-5

⁸⁹ SULOWSKI, S.: *Polish foreign policy*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 158-169.

⁹⁰ MINISTERSTVO ZAHRAŇIČNÝCH VECÍ SR [online] 4.9.2008. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.foreign.gov.sk/App/WCM/main.nsf?Open>>

Vízia EÚ sa od roku 2007 spolu s novou vládou zmenila. EÚ opäť dostala svoju prioritu v rámci zahraničnej politiky a aj nová vláda Donalda Tuska sa javí menej euroskepticky. Rozširovanie Únie vidí viac pragmaticky a v otázke Lisabonskej zmluvy nastala zmena, keď ju vláda schválila a po politickom tlaku ju podpísal aj prezident Kaczyński. Poľsko sa úspešne zúčastnilo konferencie o klimatickej zmene a dostalo prísľub značnej finančnej podpory pre energetický a environmentálny sektor.

V máji 2008 spolu so Švédskom Poľsko predstavilo úplne novú iniciatívu v rámci Európskej susedskej politiky, Európske východné partnerstvo. Jeho cieľom je ponúknuť šiestim krajinám východnej Európy, Ukrajine, Bielorusku, Moldavsku, Gruzínsku, Arménsku a Azerbajdžanu, užšiu spoluprácu a tak urýchliť transformáciu v týchto krajinách a ekonomicky ich integrovať do EÚ. Na druhej strane politika voči Ukrajine sa v porovnaní s minulosťou javí ako menej ústretová, pretože táto iniciatíva zaraďuje Ukrajinu na rovnakú úroveň ako menej vyvinuté štáty Kaukazu. Taktiež samotné krajiny iniciatívy ju prirovnávajú k Partnerstvu za mier na začiatku 90. rokov v prípade stredoeurópskych krajín a ich vzťahu k NATO.

Nová vláda je viac entuziastická v otázke spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a je v nej viac aktívna, čo dokumentuje rozhodnutie vlády vyslať svojich vojakov na územie Čadu.

V rámci atlantickej politiky je pozorovaný návrat entuziazmu. V prvom rade boli poľskí vojaci stiahnutí z Iraku, pretože to vláda sľúbila v rámci predvolebnej kampane. Na druhej strane sa však poľské ozbrojené sily vo väčšej miere angažujú na území Afganistanu a ministrom zahraničných vecí, Radosławovi Sikorskému, sa na základe jeho bohatých skúseností z tejto krajiny, podarilo presvedčiť vládu o vyslaní ďalších vojenských posíl na toto územie. V záležitosti americkej protiraketovej obrany na poľskom území je vláda pragmatickejšia a ako kompenzáciu žiada posilnenie bezpečnosti Poľska.

V oblasti bilaterálnych vzťahov sa podarilo vláde zlepšiť vzťahy s Nemeckom, Bieloruskom a dokonca s Ruskom, keď Poľsko stiahlo veto v dohode o Strategickom partnerstve medzi Ruskom a EÚ. Významnou udalosťou sa tiež stala návšteva ruského premiéra Vladimíra Putina vo Varšave v septembri 2009 počas osláv 70. výročia vypuknutia druhej svetovej vojny, ktorý vyzval na zmierenie ruského a poľského národa.

Od parlamentných volieb 2007 pretrvávajú rozpory medzi súčasným prezidentom, Lechom Kaczyńským, dvojčaťom bývalého premiéra a súčasnou vládou. Vyhrtil sa aj konflikt medzi prezidentom a premiérom vyplývajúci z nejasného rozdelenia

kompetencii v Ústave. Podľa nej má prezident spolupracovať s premiérom a príslušným ministrom v rámci zahraničnej politiky⁹¹. Ako problém bola vnímaná najmä otázka, kto má zastupovať Poľsko na samitoch EÚ. Do roku 2007 boli prezidenti aj premiéri schopní spolupracovať, napríklad Alexander Kwaśniewski sa rozhodol reprezentovať Poľsko v stretnutiach NATO a prenechať účasť na samitoch EÚ v kompetencii vlády. Po samite EU na jeseň 2008 vláda požiadala o jasné stanovisko Ústavný súd, ktorý rozhodol, že prezident síce môže zastupovať Poľsko na samitoch aj naďalej, ale rozhodovacie právomoci má premiér a vláda. Napriek tomu problémy v súčasnosti pramenia z absolútne odlišných názorov súčasnej vlády a prezidenta v otázkach priorit zahraničnej politiky. Názory sa odlišujú vo všetkých hlavných oblastiach: stiahnutí poľských vojakov z Iraku, Lisabonskej zmluve, politike voči Afganistanu, americkej protiraketovej obrane, bilaterálnych vzťahoch s Ruskom a aj menovaní veľvyslancov.

7.3 Poľsko-slovenské vzťahy

Slovensko a Poľsko sú dve krajiny, ktoré spolu susedia od 9. storočia. Aj keď mali obe problém udržať si vládu nad svojim teritóriom, južná poľská a teda slovenská severná hranica boli najstabilnejšie.

Dnes má spoločná hranica dĺžku 541 km, ale v minulosti ako aj dnes možno pozorovať nedostatok komunikácie a odlišné postoje v medzinárodnej politike. Historik a politológ, Pavol Lukáč⁹², definuje naše bilaterálne vzťahy ako vzťahy dvoch susedov otočených chrbtami, akoby Tatry bránili vzájomnému výhľadu. Pravdepodobne tým chcel poukázať na nevyužité možnosti v politickej, ekonomickej a kultúrnej sfére.

7.3.1 Vývoj poľsko-slovenských vzťahov

Do roku 1989 malo Slovensko vyvinuté s Poľskom hospodárske vzťahy, najmä tovarovú výmenu, ale chýbali politické a kultúrne väzby. Slovensko a Slováci nemali strategické postavenie v poľskej zahraničnej politike.⁹³

⁹¹ *The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. s. 228-276, Article 133

⁹² LUKÁČ, P.: *Poľsko a Slovensko (susedia obrátení k sebe chrbtom)* In: Os, č. 2, Február 1998, s. 21-24.

⁹³ MARUŠIAK, J: *Hlavné politické a ekonomicke determinanty slovensko-poľských bilaterálnych vzťahov*. 2005. Ústav politických vied SAV[online] 31.1.2005. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analiza/hlavne-politicke-a-ekonomicke-determinanty-slovensko-polskych-bilateralnych-vztahov>>

Výraznejšie vzájomné vzťahy vystúpili do popredia po 1. svetovej vojne, keď si Poľsko nárokovalo na časti území Oravy a Spiša. Počas konferencie veľvyslancov v Paríži 28. júla 1920 nakoniec československý minister zahraničných vecí, Eduard Beneš, v tejto otázke ustúpil a vymenil 27 obcí z týchto regiónov, s celkovou rozlohou 584 km² a 24.700 obyvateľmi za možnosť ponechať si Tešínsko, na ktoré si Poľsko tiež robilo územné nároky⁹⁴.

Na vzťahy oboch krajín vplývala aj politiky komunistických strán v rokoch 1948 – 1989. Vo všeobecnosti komunistické strany vyhlasovali do sveta, že vynakladajú veľké úsilie na rozvoj priateľstva medzi komunistickými štátmi, ale v skutočnosti vytvárali prekážky, ktoré bránili vzájomným vzťahom. Príkladom je aj poľsko-slovenská hranica: po vojne tu existovali štyri hraničné prechody, neskôr len jeden, v ďalšom období sa obmedzoval malý pohraničný styk a od začiatku 80. rokov sa vytvorila na hraniciach nová železná opona.⁹⁵

V tom čase však poľská kultúra a veda znamenala pre Slovákov kontakt so západným svetom. Z Poľska k nám prúdili nové myšlienky, ktoré hrali dôležitú úlohu pre slovenskú spoločnosť ako inšpirácia proti socialistickej filozofii a naopak do Poľska sa cez Slovensko pašovala náboženská literatúra. Po potlačení poľského hnutia za demokraciu v roku 1981 sa Sovietsky Zväz usiloval zlepšiť len vzájomnú obchodnú výmenu, aby sa zvýšila závislosť Poľska. Napriek tomu sa bilaterálny obchod do konca 80. rokov znižoval.⁹⁶

Politické udalosti v roku 1989 priniesli vieru v zmenu vzájomných vzťahov. Ale v oboch krajinách existovali rozdiely v zavádzaní ekonomických a politických reforiem. Poľsko sa začalo orientovať na kooperáciu s Maďarskom, ktoré malo podobné politické a ekonomické koncepcie. Stroskotanie RVHP v roku 1989 a snaha o rýchlejší ekonomický rozvoj znamenali veľkú krízu vo vzájomných vzťahoch. V tom čase sa obe krajiny snažili transformovať svoje ekonomiky a k tomu potrebovali modernejšie technológie, ktoré neboli schopní obstarat' v regióne strednej Európy. Preto sa Poľsko aj Slovensko zamerali skôr na budovanie vzťahu so Západom a zanedbávali bilaterálne

⁹⁴ MELNÍKOVÁ, M.: *Formovanie severných hraníc Slovenska v 20. storočí*. In: Lipka, M. et al.: *Od poznania do zrozumenia*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyzszej szkoly pedagogicznej, 1999, s. 147-156.

⁹⁵ MARUŠIAK, J.: *Hlavné politické a ekonomické determinanty slovensko-poľských bilaterálnych vzťahov*. 2005. Ústav politických vied SAV[online] 31.1.2005. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/hlavne-politicke-a-ekonomicke-determinanty-slovensko-polskych-bilateralnych-vztahov>>

⁹⁶ Podiel Československa na dovoze z Poľska bol v roku 1985 6 %, v roku 1988 6,4 %, v roku 1991 3,3 % a obrat obchodu medzi Slovenskom a Poľskom poklesol z 397,1 mil. USD v roku 1991 na 227,8 mil. USD o rok neskôr. (pozn. autorky)

vzťahy. Začali medzi sebou viac súťažiť o priazeň Západu a viac sa integrovať do Európskeho spoločenstva, než v rámci strednej Európy.

Až po hlbokom ekonomickom prepade na začiatku 90. rokov si krajiny strednej Európy uvedomili, aká dôležitá je vzájomná spolupráca. Zároveň prišli k poznaniu, že dosiahnuť členstvo v NATO a EÚ bude komplikovanejšie, ako sa pôvodne zdalo. Preto vznikli nové štruktúry regionálnej spolupráce, v roku 1991 Višegrádska trojka (od roku 1993 Višegrádska štvorka) a v roku 1992 Stredoeurópska zóna voľného obchodu (CEFTA). Bol to aj spôsob, ako zabrániť šíreniu nacionalizmu a ochrániť stredoeurópsky región pred destabilizáciou podobnou v bývalej Juhoslávii⁹⁷.

Najskôr bola spolupráca v rámci V4 prijímaná protichodne. Pre Poľsko sa V4 stala prostriedkom nielen na urýchlenie procesov integrácie bývalých krajín sovietskeho bloku do euroatlantických štruktúr, ale aj na vymanenie sa z tradičnej geopolitickej pozície medzi dvoma veľmocami, Nemeckom a Ruskom, a obsadenie miesta ako lídra medzi postkomunistickými krajinami stredovýchodnej Európy. Predovšetkým časť českej a maďarskej reprezentácie prijímali tieto tendencie Poľska s obavami. Pre Slovensko sa o čosi neskôr stala V4 nástrojom, ktorý ho politicky ukotvoval v regióne strednej Európy.

Po rozdelení Československa v roku 1993 poľská diplomacia pokračovala v rozvinutejších vzťahoch s Českou republikou kontinuálne, ale vzťahy so Slovenskou republikou sa do veľkej miery, napriek oficiálne sukcesii zmlúv a podmienok, museli vybudovať odznova.⁹⁸ Taktiež vzájomné vzťahy boli oboma krajinami vnímané rozdielne. Slovensko považovalo Poľsko za strategického partnera kvôli jeho obrovskému územia a špecifickému postaveniu lídra v stredoeurópskom regióne. Pre Poľsko neboli vzťahy so Slovenskom prioritou. Bolo to spôsobené neistotou z budúceho smerovania slovenskej zahraničnej politiky, najmä v súvislosti s jeho orientáciou na Rusko a neporovnateľne horšou pozíciou v integračných procesoch, v ktorých Poľsko nechcelo ohroziť svoju vlastnú pozíciu.

Medzi rokmi 1993 až 1994 pretrvávali pochybnosti o budúcom vývoji politickej scény na Slovensku, no napriek tomu sa Poľsko rozhodlo obhajovať Slovensko v integračnom procese v rámci EÚ a NATO. Podporovalo pro-demokratický vývoj a

⁹⁷ Na začiatku 90. rokov sa situácia v bývalej Juhoslávii zhoršila v dôsledku etnických tlakov a európski lídri sa obávali podobného vývoja v strednej Európe. (pozn. autorky)

⁹⁸ MAZIK, M.: *Slováci v Poľsku VIII*. In: Vášáryová, M.: *Polnočný sused*. Bratislava: KALLIGRAM, 2008. 297 s. ISBN 978-80-8101-064-4

chránilo Slovensko pred medzinárodnou izoláciou⁹⁹. Z Poľska sa transformovalo demokratické know-how, ale spolupráca stále vykazovala nízku intenzitu, pretože Slovensko nespĺnilo politické kritéria pre vstup na rokovania o členstve v EÚ v roku 1997 a dôraz sa kládol najmä na multilaterálnu spoluprácu v rámci V4 a Laekenskej skupiny.

Po parlamentných voľbách v roku 1998 sa na Slovensku dostala k moci liberálna a na Západ orientovaná proreformná vláda, ktorá vymenovala za novú veľvyslankyňu v Poľsku Magdu Vášáryovú. Dovtedy Poliaci prirovnávali ekonomickú a politickú situáciu na Slovensku k bieloruskej, ale novej veľvyslankyni sa podarilo zlepšiť imidž Slovenska a dnes je vnímané ako stabilný partner orientovaný smerom k Európe.

V rokoch 1993-2003 sa vyvíjali najmä hospodárske vzťahy a výrazne rástol vzájomný obchod. Objem zahraničného obchodu vzrástol šesťnásobne a v roku 2003 Slovensko zaujalo 20 miesto v teritoriálnej štruktúre poľského zahraničného obchodu a naopak Poľsko 6. miesto v teritoriálnej štruktúre Slovenska. Od roku 2000 vzrástol obchodný obrat medzi SR a PR trojnásobne a v roku 2007 bolo Poľsko 5. najväčším odberateľom slovenských výrobkov a 6. najväčším obchodným partnerom.¹⁰⁰

Doteraz slovenský export do Poľska prevláda nad importom a tento rozdiel stále narastá. Napriek tomu Slovensko nikdy nepatrilo k významným obchodným partnerom Poľska, pretože v 90. rokoch dominovali v oboch krajinách najmä politické a bezpečnostné záujmy nad ekonomickými.

7.3.2 Súčasné bilaterálne vzťahy

Podľa Ministerstva zahraničných vecí SR dialóg medzi vládami Poľska a Slovenska pokračuje bez bariér a vzťahy medzi oboma krajinami sú dobré. Bilaterálne konzultácie o zahraničnej i bezpečnostnej politike prebiehajú v atmosfére dôvery a otvorenosti. Zvyšuje sa záujem poľskej verejnosti o dianie za južnými hranicami a povedomie o Slovensku v Poľsku vzrastá. Poľsko sa začína so Slovenskom porovnávať a je dnes vnímané ako moderná, priemyselne a infraštruktúrne rozvinutá krajina. Taktiež spoločná hranica je najpokojnejšia a zvyšuje sa dopyt po turizme vďaka kultúrnej príbuznosti¹⁰¹.

⁹⁹ Poľsko ako jedna z mála krajín udržovalo kontakty so slovenskou vládou počas vlády Vladimíra Mečiara v rokoch 1994-1998, ale zároveň komunikovala aj s pravicovou opozíciou. (pozn. autorky)

¹⁰⁰ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ SR [online] 4.9.2008. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.foreign.gov.sk/App/WCM/main.nsf?Open>>

¹⁰¹ Ibid.

Hlavnými bariérami, ktoré zabraňujú krajinám v hlbšej spolupráci je absencia kvalitného dopravného spojenia, tak diaľnic, ako aj železníc. Je to spôsobené najmä tým, že prihraničné oblasti oboch štátov nikdy nepatrili do rozvojových priorít krajín. Obe krajiny sú prirodzenými rivalmi v získavaní priamych zahraničných investícií, ale málo rozvinutá infraštruktúra na hraničných územiach zabraňuje získať viac medzinárodných obchodných zmlúv. Najdôležitejšie dopravné ťahy Poľska aj Slovenska nepretínajú spoločné hranice a obchodné aktivity sa nikdy nesústredovali na prihraničných územiach. Tieto skutočnosti pravdepodobne determinujú ochotu oboch krajín realizovať zásadnejšiu dopravnú infraštruktúru, ktorá by spojila obe krajiny. Napriek tomu rastúci cestovný ruch pravdepodobne zvýši dopyt po lepších cestných a železničných komunikáciách, preto sa dá očakávať v tejto oblasti zlepšenie. Tento proces môže byť zrýchlený zlepšujúcou sa situáciou na Balkáne, pretože sa naskytuje vynikajúca príležitosť spojiť Poľsko s juhovýchodnou Európou práve cez územie Slovenska.¹⁰²

V súčasnosti majú Poľsko a Slovensko blízke vzťahy a podobné názory v bezpečnostných aj integračných otázkach. Pre Slovensko je Poľsko stále kľúčový partner, pretože má vedúce postavenie v strednej Európe. V budúcnosti sa očakáva vyššia miera spolupráce a celkové zlepšenie vzťahov. Pre obe krajiny takisto V4 ostáva prioritou zahraničnej politiky. Napriek tomu budú mať vzájomné vzťahy asymetrický charakter v dôsledku rôznej rozlohy štátov, vojenskému a ekonomickému potenciálu.

¹⁰² MARUŠIAK, J: *Hlavné politické a ekonomické determinanty slovensko-poľských bilaterálnych vzťahov*. 2005. Ústav politických vied SAV[online] 31.1.2005. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analiza/hlavne-politicke-a-ekonomicke-determinanty-slovensko-polskych-bilateralnych-vztahov>>

ZÁVER

4. júna 2009 Poľsko oslavovalo 20. výročie pádu komunizmu v krajine. V tento deň pred dvadsiatimi rokmi sa totiž konali prvé takmer demokratické parlamentné voľby od skončenia druhej svetovej vojny. Poľská verejnosť a politici si mohli za deň víťazstva zvoliť 6. február, začiatok rokovaní za Okrúhlym stolom, alebo 5. apríl, deň podpisu zmluvy medzi komunistickou vládou a opozíciou, ale rozhodli sa práve pre termín, ktorý predznamenal zásadnú zmenu v politickom systéme a začal éru demokratizácie vo všetkých oblastiach života.

Po dvadsiatich rokoch politického vývoja je už možné analyzovať a zhodnotiť proces vývoja a súčasný stav demokratických štruktúr v krajine, o čo som sa pokúsila v predkladanej práci. Podarilo sa mi zosumarizovať poznatky a ako výsledok práce možno skonštatovať, že sa Poľsku podarilo prejsť demokratizačným procesom úspešne.

V porovnaní s obdobím pred rokom 1989 je dnes Poľsko slobodnou a suverénnou krajinou s modernou ústavou, porovnateľnou s inými európskymi ústavami. Vyriešili sa funkcie jednotlivých zložiek moci a rozloženie kompetencií medzi parlament, vládu a súdy. Obnovila sa činnosť hornej komory parlamentu, Sejmu a funkcia prezidenta. Kvôli historickým skúsenostiam a zabráneniu zneužitia moci sa však právomoci hlavy štátu obmedzili natoľko, že politický systém možno definovať ako parlamentný s asymetrickým bikameralizmom.

Napriek mnohým vládnym krízam dochádza v súčasnosti ku stabilizácii, ku ktorej prispieva aj kvalitatívny posun vo vývoji politických strán a zvyšovanie politickej kultúry. V straníckom systéme nastal posun od veľkého množstva malých politických zoskupení k menšiemu počtu väčších a stabilnejších strán bez nutnosti tvorby koalícií.

Spornou stále ostáva otázka potreby Sejmu a nejasnosti v rozdelení kompetencií vlády a prezidenta v zahraničnej politike. Uvažuje sa aj o ďalších zmenách vo volebnom systéme a právomociach prezidenta.

Počas posledných dvoch dekád sa pozícia Poľska stabilizovala aj vo svetovej politike. Podarilo sa mu uniknúť zo sféry vplyvu Moskvy, zabezpečiť si dobré vzťahy so susednými krajinami, získať nezávislosť a vy dobyť si bezpečné miesto medzi Nemeckom a Ruskom vďaka členstvu v NATO. Vstupom do Európskej únie si zabezpečilo ekonomickú stabilitu a potvrdilo svoje postavenie vyspelého demokratického štátu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

1. BANASZAK, B.: *Outline of Polish Constitutional Law*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 165 s. ISBN 83-229-2603-0
2. DAVIES, N.: *Boże igrzysko: Historia Polski*. 6. wydanie. Krakow: Wydawnictwo ZNAK, 2008. 1231 s. ISBN 978-83-240-0654-0
3. DZIAŁOCHA, K.: *A New Constitution for the Republic of Poland. A Legislative History*. In: Sarnecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s.5-12.
4. DUDEK, A.: *Historia polityczna Polski 1989 – 2005*. 2. wydanie. Krakow: Wydawnictwo ARCANA, 2007. 535 s. ISBN 83-89243-29-6
5. GADDIS, J.: *The Cold War*. London: PENGUIN BOOKS, 2005. 315 s. ISBN 978-0-141-02532-2
6. GARLICKI, J.: *The Political Culture of Polish Society*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 170-181.
7. GRZYBOWSKI, M.: *The System of Government in the Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997*. In: Sarnecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s. 135-165.
8. GWIŹDŹ, A.-MORDWIŁKO, J.: *The Status of the Sejm in the Light of the Constitution of the Republic of Poland of 2nd April 1997*. In: Sarnecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s. 193-218.
9. JAKUBOWSKI, W.: *The history of the political system*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007, s. 7-25.
10. KACZOROWSKA, M.: *Polish Politics after 1989*. Prednáška z dňa 21. apríla 2009. Varšava, Varšavská univerzita, Inštitút politických vied.
11. KUBÁT, M.: *Demokracie v Polsku - politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: Slon, 2005. 181 s. ISBN 8086429466
12. KUŹNIAR, R.: *Poland's Foreign Policy after 1989*. Warsaw: Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, 2009. 375 s. ISBN 978-83-7383-256-5
13. KUŹNIAR, R. et al.: *Poland's Security Policy 1989-2000*. Warsaw: SCHOLAR Publishing House, 2001. 606 s. ISBN 83-88495-45-3

14. LIĐÁK, J. et al.: *Politické systémy*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2002. 232 s. ISBN 80-225-1510-8
15. MAZIK, M.: *Slováci v Poľsku VIII*. In: Vášáryová, M.: *Polnočný sused*. Bratislava: KALLIGRAM, 2008. 297 s. ISBN 978-80-8101-064-4
16. MELNÍKOVÁ, M.: *Formovanie severných hraníc Slovenska v 20. storočí*. In: Lipka, M. et al.: *Od poznania do zrozumienia*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej szkoły pedagogicznej, 1999, s. 147-156.
17. MOJAK, R.: *Instytucja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w okresie przekształceń ustrojowych*. Lublin: Wydawnictwo MORPOL, 1995. 359 s.
18. MOŁDAWA, T.: *The Constitution of the Republic of Poland*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 26-42.
19. SARNECKI, P.: *The Origin and Scope of the Polish Constitution*. In: Sarnecki et al.: *The Principles of Basic Institutions of the System of Government in Poland*. Warsaw: Sejm Publishing Office, 1999, s. 13-28.
20. SŁOMKA, T.: *The President of the Republic of Poland: election, status and powers*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 43-53.
21. TOMASZEWSKI, K.: *Poland's Accession into the European Union and its Membership Parameters*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 214-227.
22. SKOROWSKI, H.: *Churches and the Polish transformation*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 106-119.
23. SKRZYDŁO, W. – MOJAK, R.: *The Presidency in Poland*. In: Działocha et al.: *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*. Lublin: Wydawnictwo MORPOL, 2001, s. 293-206.
24. SULOWSKI, S.: *Polish foreign policy*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 158-169.
25. *The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 228-276.
26. VÁŠÁRYOVÁ, M.: *Polnočný sused*. Bratislava: KALLIGRAM, 2008. 297 s. ISBN 978-80-8101-064-4

27. WOJTASZCZYK, K.: Political parties and the party system. In: Sulowski, S. et al.: The Political System of Poland. Warszawa: Wydawnictwo ELIPSA, 2007, s. 87-95.

Články:

1. OCIEPKA B., RYNIEJSKA – KIEŁDANOWICZ, M.: *Public Diplomacy and EU Enlargement: The Case of Poland*. Clingendael Diplomatic Studies Programme, 2005. [online] 12.2.2008. [cit. 15.5.2009] Dostupné z <<http://www.clingendael.nl/cdsp/publications/2005/>>
2. SZYMAŃSKI, A.: *Poland and European Union Future*. Analýza. 2008.
3. LUKÁČ, P.: *Pol'sko a Slovensko (susedia obrátení k sebe chrbtom)* In: Os, č. 2, Február 1998, s. 21-24.
4. MARUŠIAK, J.: *Hlavné politické a ekonomické determinanty slovensko-poľských bilaterálnych vzťahov*. 2005. Ústav politických vied SAV [online] 31.1.2005. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/hlavne-politicke-a-ekonomicke-determinanty-slovensko-polskych-bilateralnych-vztahov>>

Internetové zdroje:

1. ARCHÍV SEJMU POLSKEJ REPUBLIKY [online] 2009. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.sejm.gov.pl/archiwum/arch2.html>>
2. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ SR [online] 4.9.2008. [cit. 5.9.2009] Dostupné z <<http://www.foreign.gov.sk/App/WCM/main.nsf?Open>>

PRÍLOHY

TABUĽKA 1: Prehľad periodizácie politického systému Poľska v rokoch 1918 – 1989

1918-1919	1919-1921	1921-1926	1926-1935	1935-1939	1939-1944	1944-1947	1947-1949	1949-1952	1952-1956	1956-1989
Podľa axiologického konceptu formy štátu:										
Liberálno-demokratický štát				Elitaristický štát	-	Socialistický štát				
Podľa politického systému										
Provizórny politický systém	Parlamentno-výborový systém	Parlamentno-kabinetný systém	Systém "cézaristickej" demokracie	.	Provizórium	Obdobie Malej ústavy	Éra ľudovej demokracie			
Podľa princípu delenia moci										
Unitárna povaha moci (moc mal v rukách Sejm)		Tripartitné rozdelenie moci	Koncentrácia moci v rukách prezidenta	.	Predstieraná deľba moci			Unitárny povaha moci (diktát proletariátu)		
Podľa politického systému:										
Demokratický systém			Autoritatívny systém		.	Totalitný systém			Autoritatívny systém	

Zdroj: JAKUBOWSKI, W.: *The history of the political system*. In: Sulowski, S. et al.: *The Political System of Poland*. Warszawa: ELIPSA, 2007

OBRÁZOK 1: Masové protesty odborového hnutia Solidarita v roku 1980

Zdroj: <http://euroheritage.net/polishresistancetocommunism.shtml>

OBRÁZOK 2: Karol Wojtyła a Lech Wałęsa, dve najznámejšie poľské osobnosti, ktoré ovplyvnili vývoj na politickej scéne Poľska na konci 20. storočia

Zdroj: <http://euroheritage.net/polishresistancetocommunism.shtml>

OBRÁZOK 3: Rokovania za Okrúhlym stolom v roku 1989

Zdroj:

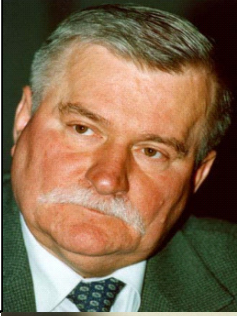

http://www.zgapa.pl/zgapedia/data_pictures/_uploads_wiki/o/Okragly_Stol_1989.jpg

OBRÁZOK 4: Bratia Kaczyński, dvaja najsilnejší muži v poľskej politike na začiatku 21. storočia

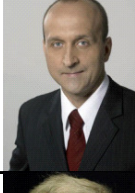
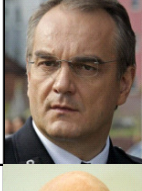

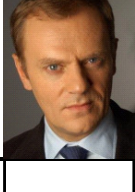

Zdroj: <http://bi.gazeta.pl/im/6/3562/z3562396X.jpg>

TABULKA 2: Prehľad prezidentov Poľska od obnovenia tejto funkcie v roku 1989

Prezident	Funčné obdobie	Spôsob voľby	Stranická príslušnosť	% získaných hlasov
<p>Wojciech Jaruzelski</p> 	júl 1989 - december 1990	Národným zhromaždením	(ľavica)	-
<p>Lech Wałęsa</p> 	december 1990 - december 1995	vo všeobecných a priamych voľbách	Solidarita (pravica)	74,2 % (v 2. kole)
<p>Alexander Kwaśniewski</p> 	december 1995 - december 2000 (1. funkčné obdobie)	vo všeobecných a priamych voľbách	(ľavica)	51,7 % (v 2. kole)
<p>Alexander Kwaśniewski</p> 	december 2000 - december 2005 (2. funkčné obdobie)	vo všeobecných a priamych voľbách	(ľavica)	53,9 % (v 1. kole)
<p>Lech Kaczyński</p> 	december 2005 - súčasnosť	vo všeobecných a priamych voľbách	Právo a spravodlivosť (pravica)	54 % (v 2. kole)

TABULKA 3: Prehľad predsedov vlád Poľska od roku 1989

	Prededa vlády	Funkčné obdobie	Poznámka		Prededa vlády	Obdobie vlády	Poznámka
1	Tadeusz Mazowiecki	 31.12. 1989 - 14.12. 1990	;	9	Jerzy Buzek	 17.8. 1997 - 19.10. 2001	jediná vláda, ktorá sa udržala pri moci celé volebné obdobie
2	Jan Krzysztof Bielecki	 12.1. 1991 - 5.12. 1991		10	Leszek Miller	 19.10. 2001 - 2.5. 2004	
3	Jan Olszewski	 23.12. 1991 - 5.4. 1992		11	Marek Belka	 2.5. 2004 - 31.10. 2005	14. máj - vyslovenie nedôvery vláde
4	Waldemar Pawlak	 5.6. 1992 - 10.7. 1992	premiérovi sa nepodarilo vytvoriť kabinet	12	Marek Belka	 11.6. 2004 - 31.10. 2005	
5	Hanna Suchocka	 11.7. 1992 - 25.10. 1993		13	Kazimierz Marcinkiewicz	 31.10. 2005 - 14.7. 2006	
6	Waldemar Pawlak	 26.8. 1993 - 1.3. 1995		14	Jaroslav Kaczynski	 14.7. 2006 - 16.11. 2007	
7	Józef Oleksy	 4.3. 1995 - 26.1. 1996		15	Donald Tusk	 od 16.11. 2007	
8	Włodzimierz Cimoszewicz	 5.2. 1996 - 17.10. 1997					